

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Кафедра хореографії та музично-інструментального виконавства

Литвиненко Яна Володимирівна

**ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ФОРТЕПІАННИХ ЦИКЛІВ ДЛЯ ДІТЕЙ
МЕЖІ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ
(НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРІВ СУМЩИНИ)**

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник:

_____ О. А. Антоненко,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри хореографії та музично -
інструментального виконавства

«_____» _____ 20__ року

Виконавець:

_____ Я. В. Литвиненко

«_____» _____ 20__ року

Суми 2021

З М І С Т

ВСТУП.....	3
I. ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ МУЗИКИ ДЛЯ ФОРТЕПІАНО.....	7
1.1. Сучасні аспекти вивчення дитячої музика для фортепіано.....	7
1.2. Різноманітність творчих пошуків українських композиторів у фортепіанних циклах для дітей.....	13
1.2.1. Палітра образів у фортепіанному циклі Р. Глієра «Дванадцять дитячих п'єс».....	15
1.2.2. Сюжетна складова у збірці С. Борткевича «Маленький мандрівник».....	20
1.2.3. Калейдоскоп мініатюр у «Білоцерківському альбомі» О. М. Яковчука.....	23
Висновки до першого розділу.....	27
II. ФОРТЕПІАННІ ЦИКЛИ ДЛЯ ДІТЕЙ КОМПОЗИТОРІВ СУМЩИНИ.....	28
2.1. Бестселери у музиці. Дитячий цикл фортепіанних п'єс Г. Ілларіонової (по мотивам твору Джоан Катлінг Роулінг «Гаррі Поттер»).....	28
2.2. Оспівування рідного міста у дитячій збірці музичних п'єс Л. Карпенко «Сумський сувенір».....	35
2.3. Джазові настрої у «Ліричному альбомі для фортепіано» Р. Лісової.....	41
Висновки до другого розділу.....	50
III. ВИСНОВКИ.....	51
IV. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
V. ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Музика для дітей – масштабна, особлива область композиторської, виконавської та педагогічної творчості, яка позначається самобутністю та популярністю. Вона завжди створюється композиторами, а вивчення її ніколи не втрачає свою актуальність. Тема дитячої фортепіанної музики в різний час цікавила багатьох дослідників. Зокрема Клима В. [12], котрий розглядав становлення радянської музики 1917-1977 рр. акцентуючи увагу на значному внеску українських композиторів, що збагатили жанрове різнобарв'я. Також Міліча Б. [15], який вивчав науково-педагогічний репертуар початку ХХ століття, що стосувався видатних митців: Беркович І., Дремлюга К., Косенко В., Людкевич С., Павлюченко Ю., Ревуцький Л., Тица М., Шамо І., Штогаренко А.

Не можемо не зауважити, що ті часи супроводжувався політичними репресіями через що навіть прізвища багатьох композиторів були забороненими. Тільки впродовж роки ми все ж можемо познайомитися з їх особистістю та творчістю.

Вагомий внесок в аналіз фортепіанної літератури для дітей зробив Олійник О. [20], узагальнивши історичний розвиток фортепіанного мистецтва, жанрово-стилістичні та естетико-виховні особливості. Щодо останньої чверті ХХ століття – то в його працях вона залишається без ретроспективного огляду, що на нашу думку потребує додаткового дослідження.

Серед жанрів української фортепіанної музики для дітей перевага надається фортепіанним сюїтним циклам для дітей, мініатюрам, токатидам, сонатам, окремим творам дитячої музики [8].

Яскравими представниками у дослідженні творчості українських композиторів через призму творчості, а саме – циклів/творів для дітей є Фрайт О. [32], та Тимощук О. [30]. Вони працювали над порівняльним аналізом дитячих творів у різних історичних аспектах.

У музичному мистецтві інсують небагаточисленні дослідження творчого спадку композиторів сумщини у галузі дитячої фортепіанної музики, але з плином часу з'являються нові постаті, чиї роботи було б неприпустимо оминати, і не представити загальній аудиторії. Зоокрема, не з'ясувати основні риси художнього змісту їх творчості, типізацію та внесок в збагачення дитячого педагогічного репертуару. Тому **актуальною** на сьогодні постає нагальна потреба у відкритті та популяризації сучасної фортепіанної музики для дітей композиторів Сумщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В контексті фортепіанної музики композиторів Сумщини ми не знайшли джерела від яких можна було відштовхнутися при написанні магістерської роботи. З чого робимо висновок про новизну даного дослідження, адже вибрані композитори та їх цикли будуть аналізуватися вперше.

Метою роботи стає виявлення особливостей виконання сучасних дитячих фортепіанних циклів композиторів Сумщини. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати процеси створення дитячої музики крізь шлях становлення фортепіано як універсального інструменту;
- узагальнити історичні відомості щодо появи та розвитку музики для дітей українських композиторів;
- дослідити музику дитячих циклів Р. Глієра, С. Борткевича та О. Яковчука;
- з'ясувати особливості виконання сучасних фортепіанних циклів для дітей Г. Ілларіонової, Л. Карпенко та Р. Лісової.

Об'єкт дослідження – фортепіанна музика для дітей.

Предмет дослідження – фортепіанні цикли для дітей композиторів Сумщини.

Методи дослідження: для реалізації мети та розв'язання поставлених завдань використовуємо такий ряд методів:

- теоретичний (аналіз літератури в рамках досліджуваної проблеми, узагальнення передового досвіду роботи науковців/мистецтвознавців);
- хронологічний аналіз (розгляд становлення фортепіанної музики для дітей);
- емпіричний (практичні поради щодо особливостей виконавського плану фортепіанних циклів композиторів Сумщини).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в магістерській роботі узагальнена інформація про композиторів Сумщини та здійснена спроба аналізу їх дитячих циклів для фортепіано.

Джерелознавчою базою роботи слугували наукові матеріали мистецтвознавців та розвідки дослідників та практиків фортепіанного мистецтва у царині дитячої музики.

Теоретичне значення роботи полягає у відкритті та вивченні дитячих фортепіанних циклів композиторів Сумщини задля розширення виконавського та педагогічного репертуару.

Практичне значення. Матеріали даної роботи можуть бути використані для подальшого музикознавчого дослідження особливостей виконання дитячих фортепіанних циклів. Робота стане доповненням, як науково-теоретичне джерело в курсах з історії зарубіжної та української музики, фортепіанного мистецтва та методики викладання фортепіано, а також під час творчої та виконавської діяльності.

Апробація результатів та публікації:

Конференції. IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Ювілейна палітра 2020: до пам'ятних дат видатних українських музичних діячів і композиторів» (04 грудня 2020 року).

Публікації.

1. «Фортепіанний цикл Рейнгольда Глієра "Дванадцять дитячих п'єс" у педагогічному репертуарі ДМШ»
«Мистецькі пошуки: збірник наукових праць» Випуск 1 (13)
СумДПУ ім. А. С. Макаренка, ННІ Культури і мистецтв - стр. 223.
УДК 7.07+7.071.5:378.14(082) 25 лютого 2021 р.
2. «Дитячий альбом фортепіанних п'єс Г. М. Ілларіонової у педагогічному репертуарі ДМШ (за мотивами твору Дж. К. Роулінг "Гаррі Поттер")»
«Проліски Слобожанщини: педагогічний досвід» Збірка науково-методичних праць викладачів дитячих музичних шкіл
СумДПУ ім. А. С. Макаренка, ННІ Культури і мистецтв - стр. 55.
УДК 78.071.1(09) (477) (082) 26 березня 2021 р.

Структура роботи.

Дана робота складається із вступу, двох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел (34 одиниць), додатків (6 одиниць). Основний зміст роботи викладено на 56 сторінках. Загальний об'єм роботи – 62 сторінок.

I. ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ МУЗИКИ ДЛЯ ФОРТЕПІАНО.

1.1. Сучасні аспекти вивчення дитячої музика для фортепіано.

Дитяча фортепіанна музика є одною з важливих областей композиторської творчості. Вона переплітається з побутовим музикуванням, музичними традиціями культури, музичною освітою та вихованням. Не дивлячись на спеціалізацію та ступінь професіоналізації молодих музикантів – фортепіано виступає головним «наочним посібником» в освоєнні грамоти.

«...Дитяча музика рідко стає областю пошука мовних засобів. Композитори частіше всього звертаються до вже відкритим інтонаціям, але віковій особливості мислення дітей диктують вибір пріоритетної для їх сприйняття інтонаційної лексики» [4, с. 7]. Стилевий та жанровий зміст музичної форми використовуються в дитячому репертуарі в залежності від їх актуальності у процесах еволюції фортепіанної культури.

По В. Сирятському, фортепіанна культура – це «...фортепіанна музика разом з її найближчим соціальним контекстом, сукупністю суспільних норм музикування, визначеним конкретно-виконавським рівнем розвитку композиторського і виконавського мистецтва в сфері фортепіанної музики, а також уявленнями та ідеалами на рахунок використання виразних можливостей фортепіано (реально-безпедальне фортепіано, ілюзорно-педальне фортепіано, фортепіано симфонічне, колористичне, лінеарне і т. д.), вимогами щодо його конструкції (фортепіано для домашнього музикування, для салона, для великої концертної естради, для джазу), фортепіанною освітою та вихованням» [26, с. 3].

Універсальні якості фортепіано підносять його на п'єдестал сфери музики для дітей. Формування його культури – на основі художніх та практичних суспільних/громадських потреб, тенденція яких – особистість виконавця-інструменталіста, здатного до багатоголосного відтворення.

Подібно іншим інструментам фортепіано продовжував імітацію людського голосу, витоки якого опосередковані оркестрово-інструментальною «палітрою». Історія фортепіано - історія універсалізації, концентрації «в руках» одного виконавця ресурсів ансамблю або оркестру, що зафіксовано Ф. Лістом у визначенні фортепіано як «інструменту оркестру» (цит. по: [24, с. 223]).

Шлях становлення фортепіано як самостійної області музикування проходив з прикладних функцій інструменту до його концертної трансформації.

В рамках стадій цього шляху формувалася фортепіанна музика, в якій інструмент ставав *Paradigma musicum*, а твір, створений для нього і виконується на ньому, - *Sintagma musicum* [18, с. 89]. За Е. Назайкинским, твір - це теж «Інструмент для налаштування людської психіки», а формула «інструмент = твір» підкреслює значення виконавського фактора як визначального у виділенні інструментів і музики для них в певні епохи та історичні періоди [18, с. 89].

Етапи історії фортепіанного мистецтва містили в собі процеси долання завдань та виокремлення дитячої фортепіанної музики як самостійної сфери. У процесі її розвитку, нажаль, художнє оформлення творів було другорядним. Винятками були альбоми Й. Гайдна, І. С. Баха, Л. ван Бетховена, В. А. Моцарта.

Дитяча музика пізнього бароко та класицизму зображає історичний поклик до вивчення минулої та сучасної музичної культури. Першими яскравими представниками цієї просвітницької течії були: І. С. Бах «Зошит Анни Магдалини Бах» та Й. Гайдн - Дитяча симфонія (побудована на матеріалах тоді сучасних танців та пісень для дітей).

Не можна виключити в дитячій фортепіанній літературі першої половини XIX століття і досить відчутну релігійно-культову спрямованість, про що йдеться в статті Ю. Алієва [1, с. 205]. Для зразка можемо взяти дитячі альбоми Р. Шумана та П. Чайковського. Саме особистісний момент є серцевиною в творчості кожного композитора.

В дитячій фортепіанній музиці другої половини ХІХ століття з'являються дві нові тенденції. Перша пов'язана з психологізмом у трактуванні образів і бере свої витoki безпосередньо з дитячого минулого самого автора. Друга стосується розвитку композиторських шкіл в добу зрілого романтизму та розкриває «об'єктивну» жанровість більшості творчих методів композиторів того часу.

Зразком поєднання цих двох тенденцій може бути «Дитячий альбом» П. Чайковського (ор. 39. 1878) - хрестоматія дитячої фортепіанної класики, «... своєрідна фортепіанна сюїта, де в різноманітних невеликих за обсягом п'єсах народного характеру перед дітьми послідовно стають різні художньо виконавчі завдання. Відсутність мелодійних, гармонійних, фактурних труднощів роблять цей твір доступним юним виконавцям» [1, с. 205].

Стаття Б. Асаф'єва [3] досліджує та аналізує «Дитячий альбом» П. Чайковського, тим самим визначаючи роль, місце, перспективи розвитку музики для дітей. Важливим є становлення жанрової форми альбому, зошита, сцени, адже вони перестають бути одномоментними та містити суто іструктивні завдання. Тепер вони стають відзеркаленням світу «бачення дитячості», цілісним та багатогранним. А цикли є замальовками яскравої музичної образності, яка має відгук у формуванні внутрішнього світу дитини.

Провідний жанр (альбом, цикл) продовжує свій розвиток, вміщуючи та висвітлюючи особливою формою пошуки композиторів. Поєднуючи зв'язок фолькору та дитяче «середовище існування» фортепіанна література формує нову стилістику з демонстрацією «свого» стилю та мови, що розповідає юнацтву про навколишній світ засобами музичної виразності.

Це традиційно йде від творчості Р. Шумана «Дитячих сцен» і «Альбому для юнацтва», П. Чайковського «Дитячого альбому», та відображається прикладом у творчості: Й. Брамса «Дитячі народні пісні», Ж. Бізе «Іграх для дітей», К. Дебюссі «Дитячому куточку», М. Равеля «Казки матінки гуски».

Звичайно, що всі ці цикли створені саме для виконання юними піаністами.

Матеріал побудований в порядку зростання складностей та має яскравий національний характер в поєднанні з фактурними формулами.

Поняття високої художності та технічної адаптації притаманне просвітницькій естетиці музики Новітнього часу (від 90-х рр. XIX ст.). Свого часу за це боровся ідеолог кучкізма - В. Стасов, який виступав проти рутинної системи навчання, представники якої «... думають тільки про вчення, про музику - ніколи»: «вони (тобто вчителі) її зовсім не знають, і тому, коли мова доходить, після екзерсисів, до "творів", вони ставлять на пюпітр перед своїми учнями всяку всячину: і створення високих, талановитих композиторів, і жалюгідні старання найнікчемніших і бездарних ... »[27, с. 640]. Тобто рубіж XIX-XX ст. висвітлює проблему якості фортепіанної музики для дітей.

Задачі, які стояли перед композиторами: орієнтуватися на досвід попередників, оновлену фортепіанну дидактику; втілити в репертуар для дітей художню цінність та норми свого стилю. Саме вони і зберігаються в подальшому на шляху еволюції фортепіанної музики для дітей.

«Константою» стає принцип єдності дидактично-художнього початку, а «змінною» аспект авторських стилів.

Як зазначає А. Булкін, феномен дитячого фортепіанного альбому «... виник на перехресті різноманітних пластів і сфер музичної культури »[7, с. 11]. Естетика цього явища характеризується наступними дихотомічними зв'язками: а) професійна композиція і побутове музикування; б) багатовікові традиції музичного викладання і яскраві особистості класиків; в) дидактичні завдання, простота фактури і найактуальніші для музичного мистецтва образи і жанри [7, с. 11].

Серед передумов, що зумовили кристалізацію дитячого альбому для фортепіано, А. Булкін виділяє: 1) втілення традиції збірників легких п'єс для дітей та початківців музикантів; 2) твердження в музичній культурі автономних від методичної літератури образів дитинства; 3) розвиток піанізму і оновлення його

художньої системи в ХІХ столітті; 4) інтерес до мініатюри, характерний для музики цього століття, а також популярність форми альбому в побуті [7, с. 15].

Ці передумови, накладаючись на індивідуальні авторські інтенції, спричиняють укоріненню декількох типів альбомів та зошитів, що різняться за стилем жанру та установками дидактики.

Становлення фортепіанного альбому для дітей пройшло декілька етапів, що пов'язані з творчістю композиторів ХІХ століття.

У творчості Ф. Мендельсона «... тема збірки для дітей вперше знайшла вираження в ліричному жанрі циклу мініатюр; <...> кристалізація Дитячого альбому як жанрового різновиду циклу мініатюр сталася в творчості Р. Шумана; <...> його "Дитячі сцени" і "Альбом для юнацтва" стали класичними зразками двох основних типів фортепіанного Дитячого альбому – лірико-споглядального і лірико-оповідного» [7, с. 15].

Послідовниками знахідок Р. Шумана (що стосуються жанру дитячого альбому), стали французькі композитори. Адже ця область відповідала традиціям їх національної школи. А також стосувалася провідного жанру камерно-інструментальної музики – циклу фортепіанних мініатюр.

Поетиці жанру дитячого фортепіанного альбому в творчості Ж. Бізе, К. Дебюссі, А. Лур'є «...властива в першу чергу наскрізна програмність (програма-режисер циклу), яка виконує функцію ракурсу, точки зору» [7, с. 16].

Концептуальність дитячого альбому як жанру пов'язана з посиленням в циклах (а не збірниках) «...концертного характеру музики і тенденцією зближення жанру циклу мініатюр з сюїта» [7, с. 16].

У ХХ столітті цікавим та досить стійким виявився новий тип дитячого фортепіанного альбому – лірико-розповідний (представлений австро-німецького походження майстрами). Характерною рисою нового типу альбому-циклу виступає, по А. Булкін, «...що об'єднує п'єси циклу наскрізна ідея життєвого шляху людини взагалі, і Художника, зокрема»; наскрізні лінії в програмах циклів дитячих

фортепіанних п'єс викликають у автора аналогії між лірико-оповідальним Дитячим альбомом і жанром роману виховання [7, с. 16].

Разом з цим, враховуючи наявність дидактичних завдань, композитори прагнуть повернути жанр дитячих фортепіанних альбомів/циклів в русло педагогічного репертуару.

Протилежною тенденцією стає синтез «дитячої образності» з «дорослим» сприйняттям дитячого світу, що не адаптується в технічному плані циклів мініатюр. Особливу цінність становлять стильові орієнтації, світоглядні установки авторів в контексті педагогічного репертуару і спостерігається в музиці композиторів ХХ століття – Б. Бартока, С. Прокоф'єва, що керувались індивідуальними стилями, знайомлячи з «дитячістю» підростаючого та дорослого покоління. Ця лінія є провідною у творчості митців Новітнього часу (зближення «музики для дітей» та «музики для дорослих про дітей»).

Творчість композиторів, котрі звертаються до фортепіанної музики для дітей показує дві тенденції: 1) автономізація, виділення жанровості, редукування «дорослих» різновидів жанрів; 2) практичне поєднання, відсутність між «дитячою» та «дорослою» класифікацією. Такий висновок є умовним, оскільки в завершальному підсумку тенденції варіюються індивідуальним, цілісним стилем автора, школи, періоду написання відповідних творів.

1.2. Різноманітність творчих пошуків українських композиторів у фортепіанних циклах для дітей.

Провідна галузь композиторської творчості для дітей – це фортепіанна музика. Вона не ізольована від тенденцій еволюції інструмента, а також композиторської і виконавської творчості, пов'язаної з ним. Шлях еволюції фортепіанної музики, ширше культури, є одночасно і лінією розвитку дитячої фортепіанної літератури, зміст і форма якої визначається віхами в розвитку фортепіанної стилістики.

Історичні відомості виникнення беруть свій початок у ХІХ столітті і зумовлені розквітом музичного мистецтва. В більшості випадків дитячі фортепіанні твори розцінювали як дидактичний програмний матеріал. Яскравим прикладом того можемо бачити найкращі зразки жанру опери М. Лисенка: «Пан Коцький» 1891 р., «Коза дереза» 1880 р., «Зима і Весна» 1892 р. Йому відводиться особлива роль, адже композитор вважається основоположником української музики, цілком та провідною думкою котрого стало виховання юнацтва на основі народного мистецтва. Цю ж тенденцію ми можемо спостерігати і у творчості Я. Степового, Л. Ревуцького, С. Людкевича та інших композиторів. Першими, хто розпочав створювати українську музику для дітей були В. Барвінський, Б. Яновський, М. Вілінський та Ф. Надененко, тим самим допомогли збагатити репертуар підростаючого покоління.

Саме проблематика нестачі педагогічного матеріалу гостро постає у 20-30-х роках ХХ століття. До цього часу відносять відкриття перших дитячих музичних шкіл. Тоді, шукаючи вихід із ситуації, викладачі змушені зайнятися перекладанням зарубіжних класичних творів Ф. Шуберта, М. Глінки, Й. Брамса та інших. Закономірним у цьому процесі, особливо на ранньому етапі формування національних композиторських шкіл, було бажання перекласти на фортепіано добре відомі з дитинства народні мелодії, звідси велика кількість фольклорних обробок в жанрі фортепіанної мініатюри, які за своїм технічним рівнем найбільше

відповідали учнівській аудиторії і тому чудово підходили для педагогічного репертуару.

У 1914 р. Я. Степовий створив цикл «Збірник українських творів для фортепіано», що вміщував обробки народної музики конкретно для дитячої фортепіанної музики. Цього ж року він пише цикл «Перші кроки несміливого музиканта», що характеризується романтичними настроями, розмаїттям та програмністю творів [20]. Поява перших циклів фортепіанних пес також стала відображенням процесів характерних багатьом молодим композиторським школам.

Зазвичай дитяча тема в творчості українських композиторів не була обмежена тільки жанром фортепіанної мініатюри: композитори втілювали дитячу тематику також в симфонічних, театральних, а особливо в пісенному жанрах. Що стосується пісенного жанру, то можемо сміливо стверджувати, що практично жоден із композиторів не пройшов повз нього: пісень для дітей написано дуже багато, і більша частина із них увійшла в дитячий репертуар.

Творчий доробок українських композиторів налічує альбоми, збірки, цикли та інші твори. Прикладом відомих опусів для дітей можуть слугувати: альбоми М. Вілінського «Дитячий альбом», Л. Колодуба «Альбом для дітей»; збірки В. Барвінського - «Шість мініатюр на народні теми», «Українські народні пісні для фортепіано», «Колядки та щедрівки», «Наше сонечко грає на фортепіано»; В. Бібіка «Музика для дітей», Н. Нижанківський «Фортепіанні твори для молоді»; М. Скорика «З дитячого альбому»; Б. Яновського - збірка п'ес «Бублики»; цикли Я. Степового «Збірник українських творів для фортепіано», «Перші кроки несміливого музиканта»; В. Косенка «24 дитячі п'еси»; О. Білаша цикл «Тетянчин альбом»; Г. Саська «Мозаїка»; твори для дітей Ф. Надененка та Л. Ревуцького. Але переліченими відомими творами дитяча музика не обмежується. Багато музики для дітей виявляється маловідомою, а творчість композиторів недослідженою.

Тому було б правильним дослідити творчість композиторів, які незаслужено залишились поза увагою. Одним з таких виявився видатний диригент, педагог і композитор Р. Глієр та, обраний нами, його невідомий цикл дитячих п'єс.

1.2.1. Палітра образів у фортепіанному циклі Р. Глієра «Дванадцять дитячих п'єс».

Композитор народився 11 січня 1875 року у Києві в інтелігентній сім'ї. Професійну освіту здобув: у київському училищі по класу скрипки, московській консерваторії по двом спеціальностям – скрипка та композиція, а також Німеччині, де навчався диригуванню. Народний артист, доктор мистецтвознавства, професор Київської та Московської консерваторій, лауреат державних премій.

Фортепіанна творчість композитора представлена низкою циклів п'єс для молоді які написані в різні періоди. Сьогодні популярні твори композитора часто звучать на академічних концертах у ДМШ та школах естетичного виховання. Найбільш відомими серед них виявляються: «Ранок» ор. 43 №4, «Прелюдія Des-dur» ор. 43 №1, три п'єси з ор. 31 – «Листок з альбому», «Романс» і «Колискова», «Прелюдія c-moll» ор.14 №1, «Ескіз» ор. 34 №12, «В полях» ор. 34 №7, ансамбль в 4 руки «Бравурна мазурка з опери «Тарас Бульба» та інші.

Але у творчості Глієра є фортепіанні мініатюри, які майже невідомі широкому загалу викладачів. Таким виявився цикл «Дванадцять дитячих п'єс» ор. 31 (*Додаток А*) середнього рівня складності.

Життя та творчість Р. М. Глієра вивчали та продовжують це робити переважно українські та російські науковці. Дане питання привернуло увагу багатьох мистецтвознавців. Серед них Д. М. Персон котрий написав два тома книги "Р. М. Глієр. Статті. Спогади. Матеріали" де зібрані згадки рідних, друзів, колег, вчителів та учнів Рейнгольда Моріцевича і навіть його особисті статті.

Також відомі однойменні монографії «Рейнгольд Моріцевич Глієр» біографічного характеру І. Белзи та З. Гулінської. Над короткими нарисами життя

та творчості видатного композитора працювали Н. Є. Петрова та К. Сеженський. І. Таміліна крізь призму концертного життя Києва за 1913 – 1920 роки досліджувала композиторську та диригентську діяльності композитора. М. Леонова зробила акцент переважно на симфонічну музику композитора, а Я. Гурецька розглянула педагогічну діяльність Р. М. Глієра у московській консерваторії та висвітлила процес навчання його студентів.

Обраний для дослідження цикл «Дванадцять дитячих п'єс» створений у 1907 та опублікований у 1908 роках московським видавництвом «Юргенсон» є відсутнім у загальному доступі та являється недостатньо вивченим.

Представлений цикл складається з 12 п'єс котрі, на нашу думку, орієнтовані на IV, V та VI класи. В жанровому розмаїтті в збірці представлені твори як танцювального характеру – «Вальс», «Мазурка», «Танець балету», так і пісенного – «Народна пісня», «Колискова», «Романс», «Східна пісня». Контрастують їм мініатюри елегійного та споглядального характеру – «Прелюдія», «Ноктюрн», «Сновидіння» та «Аркуш альбому». Не обійшов композитор увагою і твір моторного характеру такий як «Етюд». Композитором залучається циклічна форма – один з найбільш давніх традиційних зразків музичної форми [14].

Перший номер «Прелюдія» або Прелюд (від лат. *Praeludere* — роблю вступ) виконує роль невеликого вступу до циклу. Твір за характером ліричний, замріяний, кантилений. Тональність *Es-dur* надає п'єсі «світлого відтінку», а темп *Andante* створює атмосферу спокою. Тематизм прелюдії будується на мелодичному остінато та ходах рівними восьмими тривалостями. Ця ритмічна плавність забезпечує мелодичність і наспівність. У роботі над п'єсою потрібно звернути увагу на фразування (підготовку руки до початку та зняття фрази) та гармонічну пульсацію, котра повинна бути фоном до мелодії. Необхідно добиватись від учня м'якого звучання на *legato* та слідкувати за плавністю рухів руки. Виконання динамічних контрастів – поступового наростання і спадання у кінці твору використовується як засіб для створення емоційних ефектів. Рівень складності орієнтовно V клас.

Продовжує лінію ліричних настроїв друга п'єса циклу «Ноктюрн». Саме слово «ноктюрн» означає «нічний». Ми можемо трактувати твір для себе як сумну поезію сутінків. Або, звернувши увагу на перегукування мелодії в партіях, уявити діалог двох закоханих. Мелодична лінія складається з низхідних мотивів прикрашених мелізматикою. Тональність *fis-moll* надає обрисів похмурості та обурення. А темп *andante* підкреслює спокій ночі. Рівень складності – IV, V класи. Характер меланхолічний, стриманий. З учнем потрібно провчити окремо кожен рух для усвідомлення довгих фраз та елементів поліфонії.

Найбільш зрозуміла для дитини виявляється «Колискова». Це жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці. Визначальний у колисковій пісні не змістовий, а звуковий (ритмо-мелодійний) компонент. Рівень складності орієнтовно III клас. Тональність *B-dur* надихає твір радістю та надією на краще. Характер казковий, споглядальний, мрійливий.

Продовжує тематику дитячого сну програмна п'єса циклу під номером 4 – «Сновидіння». Твір кантиленний. Рівень складності приблизно IV клас. Характер дещо похмурий, спокійний, мрійливий. Розмір 6/8 надає твору рис танцювальності. Якщо порівнювати з попереднім твором – «Колісковою», уявляється картина ночі вже більш дорослої дитини. Завдяки хвилеподібній динаміці та гармонії відчуються коливання емоційного стану в сновидінні. В кінці мініатюри перенесена мелодична лінія у високому регістрі малює картину нічного неба, усипаного мерехтливими зірками.

«Народна пісня» створена, на наш погляд, під впливом німецького мелосу. Рівень складності – V клас. Тональність *A-dur* та швидкий темп надають характеру п'єси бадьорості, життєрадісності та жвавості. Початок твору наближений до канону. Під час виконання у дитини можуть виникнути складнощі з дотримання темпу. Ритмічний малюнок корисно буде програвати рахунком шістнадцятими. Низхідні та висхідні ходи лівої руки на чисту квінту, малу сексту та інші інтервали

дрібними тривалостями можуть створити неабияку перепону в гарній грі. В таких моментах важливо відчувати пульсацію та відштовхуватись від сильних та відносно сильних долей.

Продовжує низку мініатюр для п'ятого класу вишуканий, граціозний «Вальс». Наспівна мелодія і грайливий акомпанемент у поєднанні з тональністю B-dur створюють світлу та радісну атмосферу свята. При вивченні необхідно приділити особливу увагу роботі над мелодією, пограти її окремо щоб досягти наспівності та пластичності. Акомпанемент зазнає змін та розгортання, легка опора на бас допоможе виявити танцювальність п'єси та досягти потрібної виразності.

Пісенна лірика втілюється в наступному номері – «Романсі». Особлива наспівність та чітка рельєфна мелодичність спостерігається в обох партіях, розвиток яких розгортається у формі діалогу. Ліричність п'єси та тональність e-moll показує всю глибину почуттів, переживання, недовомовленості, а зміна темпу (*ritenuto\à tempo*) створює елемент завмирання.

Технічна п'єса циклу – «Етюд» набуває рис художньої виразності. Композитор опирається на прийом гри – арпеджіо, який у поєднанні з тональністю – As-dur і темпом *moderato* надають твору характеру го рішучого та життєрадісного характеру. Мелодична лінія зібрана у довгі фрази та позначена четвертними та половинними тривалостями. Її потрібно провчити окремо, для більш ясного усвідомлення.

Продовжує танцювальні жанри «Мазурка» у світлому та прозорому C-dur'і. Швидка та нестримна мелодична лінія та притаманний для мазурки ритм, темп і мелізматика (до речі все те, що викликає труднощі при грі учня) робить п'єсу вишуканою, граціозною, жартівливою, життєрадісною.

Наступний представник пісенної лірики – «Східна пісня» загадкового, вкрадливого, таємничого та журливого характеру. Композитор намагається допомогти учню осягнути складний розмір $5\backslash 8$ поділивши такти штриховою лінією на комбінацію «3+2», тобто $3\backslash 8$ та $2\backslash 8$. Особливої уваги слід надати складності в

роботі над скачками у лівій руці. Корисно буде такі місця повчити у зворотному порядку та методом перегрупування. Твір більш складний пропонуємо вивчати учням у VI-му класі.

Надзвичайно вишукана, споглядальна, лірична мініатюра – «Аркуш альбому». Рівень складності – V клас. Тема в крайніх частинах проходить у формі запитань у високому регістрі та відповідей на них у середньому. Секвенційні висхідні акордові побудови, що супроводжуються терасоподібною динамікою передають стан романтичного хвилювання та підводять до кульмінації всього твору. Розмір 3\4 надає п'єсі танцювальності.

Заключна п'єса циклу «Танець балету» орієнтована на VI клас. Характер пошквалений, бадьорий, рішучий. Опираючись на назву п'єси та зміну темпів і тональності можемо припустити, що це балетний номер, під музику якого танцівник демонструє своєрідний набір елементів хореографічного мистецтва. Твір досить складний для виконання. Поліритмія, швидкий темп – *Grazioso*, фігурації та мелізми потребують детального опрацювання.

Проаналізований фортепіанний цикл Р. Глієра «Дванадцять дитячих п'єс» виявляє значну педагогічну вартість. Підбір творів представляє яскраву палітру образів та характерів, які чи не найкраще підходять для сприйняття дітьми. Всі п'єси, окрім останньої, невеликі за обсягом всього дві сторінки, що стає зручним в охопленні твору при виконанні на концертній сцені. Їх введення та застосування в навчальних програмах учбових закладів різних рівнів може поглибити виховний і пізнавальний процес музично-естетичного виховання дітей та молоді.

Наступним для розгляду стає композитор складної долі, творчість якого не була відома унаслідок причин пов'язаних з політикою та еміграцією з України. Отже недослідженість та особливе місце для митця саме жанру фортепіанної мініатюри і зумовлює нас розглянути фіхи його життя та творчості – геніального композитора, педагога, диригента, виконавця – С. Борткевича.

1.2.2. Сюжетна складова у збірці С. Борткевича «Маленький мандрівник».

Сергій Борткевич (1877-1952) – український композитор, з різних причин незаслужено замовчуваний та майже забутий. Дякуючи кільком ентузіастам, таким, як М. Баллан (В.Британія), Б. Тадані (Індія/Канада), В. Калктман (Голландія) та українському диригенту М. Сукачу, творчість цього непересічного автора потроху повертається до наших музикантів, і, сподіваємось, знайде належний позитивний відгук серед них. З 2000-х маємо змогу бачити, що творчість С. Борткевича не обходять стороною науковці, музикознавці, викладачі та підростаюче покоління [5].

Митець працював в жанрі опери, симфонічному, камерно-вокальному та інструментальному. В контексті композитора-піаніста основу творчості складають твори для фортепіано. А саме концерти для фортепіано з оркестром: «Російська рапсодія» ор. 45, Перший концерт ор. 16, Другий ор. 28 і Третій ор. 32. Також програмні п'єси, дві сонати остання з яких довгий час залишалась рукописом та була у забутті; вальси, прелюдії, етюди (найвідоміший – етюд ор. 15 № 8), баллади, романси для фортепіано і т.п. Визначено, що фортепіанна спадщина С. Борткевича, зазвичай, не займала провідного місця у репертуарі піаністів першої половини ХХ століття. [2]. Це пов'язано насамперед з відсутністю вільного доступу до нотних видань.

Серед фортепіанних творів композитора окремо можна виділити цикли, присвячені дітям. Тема дитинства представлена в творчості С. Борткевича наступними фортепіанними опусами: ор. 14. «З мого дитинства», шість п'єс для фортепіано (1911 р.), ор. 21. «Маленький мандрівник» (1922 р.), ор. 30. «Музичні картинки по казкам Андерсена» (1925), ор. 39. «Дитинство», 14 легких п'єс по книзі Л. Толстого (1930), ор. 54. «Маріонетки», 9 п'єс для фортепіано (1938 р.), ор. «Пригоди Тома Соєра», 6 п'єс для фортепіано (1948) [9]. Жанри фортепіанної мініатюри та романтичного етюду стають для митця творчою лабораторією у пошуках власного стилю. [2].

Перейдемо до аналізу вибраного циклу ор. 21 «Маленький мандрівник» (1922 р) (*Додаток Б*). Всі твори пов'язані однією сюжетною лінією, та представляють собою широку палітру жанрів, характерів. По рівню складності опус орієнтований на сердні класи ДМШ.

Відкриває цикл яскрава, жвава п'єса назва якої «Підготовка до подорожі». На нашу думку вона передає метушню, збирання валіз. А також емоційне піднесення в переплетінні з тривогою, що часто нас відвідує напередодні запланованих подорожей. Компактність п'єси та повторність фрагментів сприяють цілісному охопленню у виконавському плані. На противагу стають проблеми звукоутворення подвійних нот у партіях обох рук на динаміці *piano* та в темпі *Allegretto giocoso*, що змушують продумати спосіб гри уникаючи «розшарування» гармонії (одним жестом руки – в клавіатуру, на підставлені пальці).

Продовжуться історія другим номером опусу «На санях» де ілюструється поїздка на гринджолах маленького мандрівника у супроводі батьків. Музика швидка, радісна. Можемо прослухати моменти імітації дзвону дзвіночків, цокіту копит та завірюхи. Пришвидшення темпу твору в кінці показує поспіх та хвилювання щодо вчасності приїзду на потяг. Цікавим композиторським рішенням є мелодичні ходи на *marcato* у поєднанні з пульсацією терцій та квінт на слабкі долі, що потребує чіткого розуміння метричних долей. На нашу думку складністю для виконання твору слугує в найбільшій мірі саме темп – *Vivace*.

Смуток і тривогу за дитину показує третій номер цикла «Прощання». Динамічна хвилеподібність демонструє стурбований емоційний стан. Характер повільний, ліричний, наповнений «нотками» скорботи та плачу. Присутня кантіленність твору задає чіткі задачі поліфонічному мисленню, що додає складності у виконанні.

Однією із головних подій циклу стає четвертий номер під назвою «Потягом». Яскрава п'єса з імітацією стукіту колес, гудків. Хвилеподібна розвиваюча динаміка та постійне пришвидшення темпу чудово зображує відправлення та набір

швидкості транспорту. Тим самим залишає на вокзалі проводжаючих, прощання с якими відбулося в третій п'єсі. Чудовий твір для знайомства підростаючого покоління з поліритмією, а також роботою над вдосконаленням навичок зміни темпу.

Мандрівка починається «Степом». Твір похмурий, стриманий. За основу взятий спосіб побудови канону, що вибудовує низхідні мотиви сумніву та стурбованості головного героя. Відкриває серію країн та міст Польща, за нею слідує Венеція, Неаполь, Франція, Іспанія, Англія, Німеччина та Норвегія. Композитор відповідально, скурпульозно обирає жанр, образність та характер музики. Так Польщу представляє граціозна мазурка. Венецію – лірична баркарола та образ гондольєра. Неаполь – велична та урочиста канцона. Францію – народна пісня. Іспанію – жагуча серенада з фактурною імітацією переборів на гітарі. Англію – запальний танець. Німеччину – спокійна, розмірена аліманда.

Цикл С. Борткевича «Маленький мандрівник» є надзвичайно цінним матеріалом відносно дитячого репертуару ДМШ та шкіл естетичного виховання. Твори цікаві, різножанрові, аплікатурно зручні. Кожен твір об'ємом на сторінку (виняток- Іспанія, Венеція, На гринджолах), що допомагає виконавцям краще охопити твір та впевненіше почувати себе на публічному виступі.

Сама «...музика композитора, яка не відповідала естетичним вимогам свого часу і не вписувалась у референційні рамки, отримує ж сьогодні нове прочитання, а митець стає фігурою культурної пам'яті, чиї твори переживають власний ренесанс у сучасному актуальному виконавському просторі, а, отже, невпинно повертаються на належне їм місце» [33].

Заключним для першого розділу є творчість талановитого композитора, що прославляє красу Олександрійської флори Білої Церкви через призму музичного калейдоскопу мініатюр.

1.2.3. Калейдоскоп мініатюр у «Білоцерківському альбомі» О. М. Яковчука.

«Сучасний композитор Олександр Яковчук добре відомий в Україні та на зарубіжжі. Він заслужений діяч мистецтв України, лауреат державних та міжнародних премій, член Національної спілки композиторів України та Ліги композиторів Канади, член канадського Музичного центру, доцент кафедри композиції Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського» [21].

Народився 21 травня 1952 року в селі Черче Смотрицького району Кам'янець-Подільської області (тепер Чемеровецького р-ну, Хмельницької обл.) у родині службовців. В шкільні роки грав на трубі. У 1968 році закінчив музичну школу по класу фортепіано, після чого вступив до музичного училища (ім. В. Заремби, м. Хмельницький) на теоретичне відділення. Три роки потому продовжує своє навчання в Київській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського на кафедрі композиції. Опера «Незабутнє» (за мотивами повісті О. Довженка) стала успішним завершенням консерваторії у 1976 році.

У наступній творчій кар'єрі пробує себе у ролі концертмейстера, хормейстера. Після закордонного циклу роботи в музичних закладах Югославії та м. Торонто повертається до Києва у якості педагога кафедри композиції Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського.

Багатий творчий доробок митця¹. Слід додати, що він є автором методичної праці «Школа гри на фортепіано», одинадцяти аудіо компакт-дисків та двох відео. Його твори друкувалися не лише в Україні, а й в Росії та Канаді. Тобто беззаперечно можемо стверджувати, що музика композитора має попит і за межами Батьківщини. Найкращі традиції музики М. Лисенка, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського мають своє продовження у творчості Олександра Яковчука.

¹ - вісім симфоній; триста обробок народних пісень а *cappella* для хору; сім струнних квіртетів; три симфонічні поеми; три сонати; опера; - тридцять дві кантати; сім інструментальних концертів; дві ораторії; фортепіанне тріо; - балет; цикл «Дванадцять концертних прелюдій та фуг»; камерні твори; музика до театральних вистав та кінофільмів.

У серпні 2018 року з'являється цикл фортепіанних творів «Білоцерківський альбом», який виходить друком вже у вересні цього року. Це яскравий приклад жанру мініатюри. Митець дає таку назву за аналогією з «Дитячим альбомом» П. Чайковського.

О. Яковчука було представлено до нагородження за створення та опублікування циклу фортепіанних п'єс для дітей "Білоцерківський альбом" (*Додаток В*), присвяченого молодим виконавцям м. Біла Церква та обробок "Українських народних пісень для жіночого хору без супроводу", записаних композитором на Білоцерківщині. [21].

Альбом складається з 10 різнохарактерних, яскравих програмних п'єс, побудованих методом поступового ускладнення фактури. Маємо змогу уявного поділу їх на 4 групи, а саме: жанрові мініатюри (2, 10), пейзажні замальовки (1, 3, 5), поліфонічні твори (6, 8), технічні мініатюри (4, 7, 9).

П'єса «Світанок в Олександрії» (Акварель) виконує роль вступу і являє собою пейзажну замальовку в До мажорі. Характер музики помірний, мрійливий. Автор ставить акцент на використанні засобів мажору-мінору. Рельєфна мелодична лінія рухається по гармонії тонічного тризвуку, тризвуку третього ступеню та четвертої низької. Вона уособлює собою промені ранкового сонця, що огортають теплом Олександрійську природу.

Яскравим прикладом козацького двудольного маршу виступає другий твір альбому під назвою «На Полієвій горі». Вступ у вигляді періоду проходить у паралельній тональності котра модулює в основну світлу мі бемоль мажор. Яскрава маршово-ритмічна пульсація (пунктир з шістнадцятою паузою замість точки та дві восьмі) незмінна практично до кінця твору. Штрих стаккато надає твору жвавості, пружності, бадьорості. Розвиток теми відбувається за рахунок її відхилення у фа мінор. Закінчується твір фрагментом середнього розділу у високому регістрі. Динаміка при цьому сходиться на піано чезз дімінуендо. Це ілюструє відхід війська козаків.

Картина вранішніх перезвонів відображається у третьому творі циклу під назвою «Юр'їв град». Песа має звукозображальний характер. Чудово підходить обраний композитором темп (*Andante misterioso*). Звучання різних регістрів у поєднанні з тріолями максимально вдало імітує звуки дзвонів.

Жанр етюду відкриває четвертий номер циклу - «Водограй Черепаха». Стрімкий водний рух відображається у низхідних мелодичних фігураціях. Ходи на стакато «малюють» блискіт річної гладі. Середній розділ (*Meno mosso*) контрастує в темповому, фактурному та динамічному відношеннях. З'являється переливи арпеджіо в поєднанні з терцієвими та секстовими ходами.

Натхненний архітектурною спорудою у вигляді альтанки на містку (що нагадує дах китайських пагод) композитор створює п'яту п'єсу циклу під назвою «Китайський місток» (Орієнтальна медитація). Мажорна, світла, безтурботна, мрійлива, спокійна за характером. Східного колориту надають квінтові ходи в переплетенні з короткими інтонаціями шістнадцятих, тридцять других та тріолей.

Ще один приклад опису споруди взятий за основу в творі номер шість – «Ратонда під дощем» (Токата). П'єса віртуозного характеру, в швидкому (*Allegro vivo*) темпі та чітко ритмованому русі з переважанням ударної акордової техніки. Має вступ та коду. Знайомлячись з нотним текстом маємо можливість спостерігати велику кількість зустрічних знаків, незважаючи на відсутність ключових (тональність – До мажор).

Яскравий предсавник жанру етюду є наступний твір під назвою «Полювання Діани» (Мисливські перегони). Урочисто та величаво звучить чотирьохтактний вступ до п'єси в темпі *Maestoso con moto* та динамікою *forte* та акцентами. Композитор робить уповільнення та фермату (4 такт), що надзвичайно вдало зоображує напруженість та очікування мисливців на подачу сигналу старту перегонів. Кома над тактовою лінією вказує про додаткове дихання перед основним розділом. Розділ *Allegretto* містить гамоподібні пасажі шістнадцятими

тривалостями на фоні пульсації подвійних нот та аккордів. П'єса має останній акорд в малій октаві як символ вдалого завершення полювання.

Восьмим номером виступають варіації *vasso ostinato* під назвою «Античний воїн». Вступ одноголосної мелодії продовжує пульсація басу, що залишається незмінною протягом всього твору у вигляді чергування трьох інтервалів: терції, кварта, квінти. На фоні басових ходів лунає постійно оновлювана мелодична лінія в межах одної октави, що за характером стримана, «глибока». Варіативність прослідковується в проведенні: мелодії секстами, вступу октавами, висхідні фрази в соль мажорі та в оберненні.

Наступна п'єса несе назву римського бога торгівлі – «Меркурія». Вказівка автора, що дії відбуваються на ринку пов'язана з Колонадою «Луна» Олександрії, де на майданчику була розташована скульптура раніше зазначеного бога. Твір швидкий, грайливий, енергійний, пронизаний поліфонічністю, занурює нас в атмосферу шумного ринку. Середній розділ зазнає уповільнення та переходу в басовий регістр. А кода звучить помпезно, синкоповано, фінальними акордами з акцентами на динаміці форте, являючи цілотною послідовність.

Завершує альбом лірико-споглядальний, романтичний ноктюрн «Надвечірня Рось». Твір пронизаний низхідними мрійливими, меланхолійними мотивами. Звертаючи увагу, що ноктюрн в перекладі з французької – нічна пісня – можемо зробити висновок: день екскурсій по дивовижних місцях та ландафтах гріють душу та повертають в область «безтурботності дитинства». Ось так і закінчується «Білоцерківський альбом», на березу надвечірньої Росі, де невагомі думки пливуть за течією надаючи спокій та надію на краще.

Творчість О. М. Яковчука, важлива область патріотичного, естетичного та ціннісного виховання підростаючого покоління, що допомагає познайомитися з різними стилями, формами та жанрами. Кожна з мініатюр циклу неповторна та контрасна, наповнена змістом та звукозображальною красою оточуючої природи.

Музика запам'ятовується своєю променистістю, життєдайністю. А також бажанням показати тільки найкраще, пропущене через призму серця і душі.

Висновки до I розділу

Етапи історії фортепіанного мистецтва містили у собі процеси долання різних завдань, релігійно-культурну спрямованість, установки жанровості й дидактики. Це приводило до виокремлення дитячої музики як самостійної сфери.

Творчі пошуки українських композиторів у фортепіанних циклах для дітей базувались на вихованні юнацтва на основі народного мистецтва(фольклору) та дидактичності програмного матеріалу.

Досліджені нами цикли таких композиторів як Р. Глієр («Дванадцять дитячих п'єс» ор. 31), О. Яковчук («Білоцерківський альбом»), та С. Борткевич («Маленький мандрівник» ор. 21) є маловідомими. Це пояснюється подіями життя видатних митців, а також відсутністю нотних ресурсів. Мініатюри становлять значну педагогічну вартість та представляють яскраву палітру стилів, жанрів, форми, образів та характерів, які чи не найкраще підходять для сприйняття дітьми. Всіх їх об'єднує невеликий обсяг творів, що стає зручним в охопленні твору при виконанні на концертній сцені. Їх введення та застосування в навчальних програмах учбових закладів різних рівнів може поглибити виховний і пізнавальний процес музично-естетичного виховання дітей та молоді.

II. ФОРТЕПІАННІ ЦИКЛИ ДЛЯ ДІТЕЙ КОМПОЗИТОРІВ СУМЩИНИ.

2.1. Бестселери в музиці. Дитячий альбом фортепіанних п'єс

Г.М.Ілларіонової у педагогічному репертуарі ДМШ (по мотивам твору Джоан Катлінг Роулінг «Гаррі Поттер»)

Однією з актуальних проблем музичної педагогіки є підбір репертуару для учнів. Стикаючись з нею викладач враховує: індивідуальні можливості учня; орієнтир жанровості, стилю та форми; перспективу розвитку музичних здібностей; проміжок часу для вивчення програми та інше. Допоміжною ланкою в цьому стають: художня література, кінографія та мультфільми. Підсумовуючи – те, що цікавить молоде покоління. Ключовим етапом є узгодження репертуару з учнем.

Постать Галини Ілларіонової для загальної аудиторії в основному відома як колишнього викладача теоретичних дисциплін Сумського фахового коледжу мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського і тільки деякі знають її як композитора. Творчий доробок становлять два дитячих цикли «Теремок», альбом фортепіанних п'єс за мотивами Гаррі Поттера², фортепіанне тріо, два струнні квартети, три хорові цикли³, балади для фортепіано та вокалу,

Обрана нами збірка творів для фортепіано Галини Миколаївни «Гаррі Поттер» (*Додаток Г*) за мотивами одноіменного бестселера була присвячена дітям. Анотація альбому висвітлює бажання композитори передати музичними засобами те, що бачив та відчував головний герой під час певних епізодів книги.

Несподіваною ремаркою автора стала повна виконавська свобода у відтворенні музичних образів, тобто «позначення характеру музики, штрихи, темпи та динаміку можна змінювати на свій розсуд відповідно до того, як ви уявляєте собі той чи інший образ» [11, с. 2].

Побудова циклу відбувається принципом зустрічі персонажів аналогічно Карнавалу Р. Шумана, а твори орієнтовані на середні та старші класи ДМШ та шкіл

² альбом присвячено внучатим племінницям композиторки – Анастасії та Ксенії.

³ чотири хори а сарелла на вірши І. Буніна, триптих для хору «По святих місцях» та хор (філософські теми на вірши Ольги Іларіонової).

естетичного виховання. Жанрова палітра представлена творами танцювального («Менует», «Галантний танець», «Вальс»), епічного («Хогвардс. Старий замок»), моторного («Близнюки Візлі», «Рон», «Міс МакГонегел», «Герміона», «Поштова сова Букля», «Кішку звали місіс Норіс»), та картинного («Хо́да переможців», «Хаґрід») характерів.

Роль вступу альбому виконує твір «Хогвардс. Старий замок», що вдало ілюструє місце розвитку подій фантастичного роману. На вершині скелі стояв гігантський замок з башточками і бійницями, а його величезні вікна відображали світло вкриваючих небо зірок. Через стіни просочувалися примари. Перлинно-білі, прозорі, вони ковзали, перемовляючись між собою. [11, с. 3]. Саме таким постає Хогвардс при знайомстві з головним героями.

Звукообразальний хід сурм викладений одноголосною мелодією мі мажору, а згодом до мажору, що надає характеру казковості, загадковості. Твір поділений на розділи, кожен з яких показує різну частину замку. *Moderato bounce* – перше враження від споруди, *Grave* з використанням акордової фактури в поєднанні з низьким регістром – велич будівлі та різномаяття магічних елементів (картин, сходів), *Fantastico* з технічними переливами шістнадцятих – польотами примар, що проживають в Хогвардсі. Мотиви сурм у *Tempo primo* переносять нас у головну залу для знайомства юних чарівників з наявними факультетами. Остаточне закріплення відбувається в розділі *Grave*. Низхідні акордові ходи на *pp* змінюються розділенням гармонії на акорд ля мінору та мотив сурм в Мі мажору символізуючи двоякість відчуттів від знайомства з Хогвардсом. (Рівень складності V клас).

Другий номер «Кішку звали місіс Норіс» знайомить нас з вірним компаньоном шкільного наглядача містера Філча. Пухнаста завжди пильнує та допомагає товаришу «ловити» порушників, за що учні її недолюблюють. Між Філчем і його кішкою є деякий, схоже, магічний, зв'язок: якщо Місіс Норіс бачить якусь порушення порядку в коридорах Хогвартса, то через хвилину на місці "злочину" з'являється її хазяїн [17].

Грайливий, легкий та хвавий характер відображається завдяки темпу *Allegretto* та тональності Ля мажор. На фоні хроматичних низхідних ходів в діапазоні чотирьох звуків звучить мелодична фігурація восьмими та шістнадцятими, що зображує ходу та біг тварини. Темпові відхилення у вигляді "poco ritenuto", "ritardando", а також короткі фршлагі показують допитливість, грайливість кішки. (Рівень складності IV клас).

Наступний твір «Герміона» знайомить нас з однією з головних героїнь Поттеріани та найкращим другом Рона та Гаррі. Дівчина вирізняється своєю розсудливістю, дисциплінованістю, спокійністю та успішністю в навчанні.

П'єса звучить невимушено, з чітко вираженою легкістю, мелодія ллється радісно і стрімко. Цей ефект досягається поєднанням тональності C-dur із темпом *Allegretto* та підкресленм моторним характером. Фактурно прослідковуються пасажі, створені шістнадцятими тривалостями, у супроводі – альбертієві баси.

Andante – розділ, котрий абсолютно змінює характер твору. Це відбувається дякуючи відхиленню в тональність e-moll з використанням тріолей. І лише реприза через певний час повертає все на місце. (Рівень складності п'єси VI клас).

Г. Ілларіонова в анотації до твору так характеризує наступного героя фортепіанного альбому, котрий водночас є персонажем однойменної п'єси «Хагрід»: «він недозволено великий. Має дикий вигляд. Сплутана борода і зарості чорного волосся практично повністю приховують його обличчя. Хагрід працює в Хогвартсі лісником. Іноді, випивши, намагається творити чудеса, адже він трішки чарівник». [11, 11] Напрочуд вдало підтверджують подану нами раніше характеристику цього героя темп *Pesante* та акордова фактура твору. Октавні ходи в унісон з правою рукою на динаміці форте вкотре ілюструють напруженість, грізність, силу та рішучість. Обрисам незвичайності, казковості завдячує зустрічним знакам альтерації, що буквально пронизують твір. (Рівень складності – VI клас).

Рон Візлі, с котрим ми познайомимось в наступному творі, що отрима назву «Рон» є ще одні героєм Поттеріани. Для першого розділу характерні п'ятипальцеві послідовності у висхідному та низхідному русі. Дякуючи темпу Allegretto і авторським вказівкам (на кшталт: характер виконання Dolce, енергійно) Рон постає перед нами веселим, життєрадісним, інколи мрійливим авантюристом.

Заслуговує на увазі і розділ з позначкою ««Труба кличе до подвигів...», де чітко відчувається її імітація з контрасною динамікою. (Рівень складності – VI клас).

Номери танцювального характеру, що є наступними у творі, стосується традиційного балу під час Турніра Трьох Чарівників. «Менует» мелодійний, зачаровує заокругленими фразами, а морденти та короткі форшлаги слугують прикрасами для нього. Дякуючи переліченому вище, п'еса набуває елегантності, вишуканості та легкості. Завдяки динамічному плану, котрий не виходить за рамки mf, музична мініатюра сприймається як ненав'язливий супровід для балу. (Рівень складності – IV клас).

Другий твір «Святковий бал в Хогвартсі. Хода переможців на чолі з професором МакГонегел» продовжує жанр танцювальності. Всі зібралися у Великому залі, і тільки Чемпіони шкіл та їх партнери залишалися за дверима. З їх появою Бал вважався відкритим [25]. Характер урочистості та величності надають музиці вказівка «Maestoso» та акордова фактура. Полонез лунає у співставленні двох тональностей: E-dur – початкові шість тактів та останній розділ, C-dur – середня частина. (Рівень складності – VI клас).

«Галантний танець» - наступний у п'есі. Саме подрузі композиторки – Р. Т. (Раїсі Ткаченко) був присвячений цей твір. Світлий, ліричний характер, а головне – вальсоподібність – притаманні її образу. Наспівну мелодичну лінію плавним поступальним кружлянням з періодичним використанням коротких форшлагів виражає собою партія правої руки.

У вигляді розкладеної гармонії басу та інтервального супроводу акомпонує партія лівої руки. Саме відхилення в В-dur у вальсі, написаному в D-dur, слугує гармонічною своєрідністю твору, прозорістю фактури, чим і зачаровує слухача. (Рівень складності – IV клас).

Продовжують знайомство з героями твору «Близнюки Візлі»

Від цих двох братиків завжди можна очікувати небезпечний жарт. [11, 23] Брати-близнюки Джордж і Фред – за родом зайнятості загоничі – ілюструють глядачеві неабияке почуття гумору. Відрізнити їх майже неможливо. Завжди римаючись одне одного, постійно розігрують та підступно жартують з оточуючих. Світла, життєрадісна тональність С-dur, використання дрібних тривалостей в різноманітних ритмічних групуваннях, і як найважливіший момент – темп Allegro – надають творові стрімкості, безтурботності, жвавості, бадьорості, а гамоподібні пасажі, як на нашу думку, створюють враження польоту на мітлах. (Рівень складності – VII клас).

Наступною твариною, котра фігурує у фортепіанному альбомі, виступає «Поштова сова Букля». Букля - полярна (біла) поштова сова, що належить головному герою. У світі чарівників птахи виконують роботу листонош. При цьому сова завжди знає, де знайти адресата, навіть якщо на конверті стоїть тільки ім'я одержувача, а його будинок знаходиться під закляттям «Фіделіус». Протягом перших шести книг Букля - вірний, хоча і мовчазний друг Гаррі [6].

Сови – королеви ночі, тому шеститактовий вступ лунає насторожливо і таємнче, ніби відображає політ в темряві. Двоголосся, рівномірний рух четвертними та восьмими спостерігаємо у партії лівої руки. Наявні елементи хроматизму. І лише партія правої руки – це як одноголосна, так і викладена октавними ходами мелодична лінія.

Розділ «І сняться Буклі кришталеві сни...» насичує фактуру тридцять другими тривалостями, арпеджіато та короткими форшлагами, які створюють

картину пригод птаха уві сні. Завершувальні шість тактів – це пробудження Буклі, відтворення початкового настрою музики. (Рівень складності – V, VI клас).

Наступний твір альбому «Міс МакГонегел – професор трансфігурації». Мінерва МакГонегел - заступник директора Школи чарівництва «Хогвардс», декан Грифіндора, викладач трансфігурації. Професор МакГонегел - не тільки досвідчена викладачка, але й могутня чарівниця. Наприклад, вона є зареєстрованим анімагом, тобто може приймати вигляд тварини, а саме: смугастої кішки з відмітинами навколо очей [16]. Трансфігурація – дисципліна, що вивчає магичні способи перетворення одних предметів в інші, неживих предметів в живі і навпаки, а також одні живі об'єкти в інші [31]. Всупна частина (як і фінальні такти) – приклад багатоголосної фактури. Спостерігаємо напруження та загадкове звучання. Для розуміння подальшого перебігу подій композиторка дає підказку: «Починається урок перетворення...». Немов озвучення заклинання лунають в мелодичному мінорі хвилеподібні мотиви. А далі – мартелято на крещендо як символ спроби трансфігурації. Синтез пульсації тріолей на динаміці *forte* з октавними ходами, а також мартелято на *ріано* ведуть до заспокоєння та фактурної зміни завершення п'єси.

«Вальс» - фінальний номер фортепіанного альбому. Це заключна танцювальна композиція твору, яка лунає на балу в честь Турніра Трьох Чарівників.

У дівчини, яка танцює з Віктором Крамом, важко було впізнати Герміону. На ній була летюча мантия небесно блакитного кольору. Волосся, котре зазвичай нагадувало вороняче гніздо, було акуратно скручено на потилиці в красивий блискучий вузол. Шанувальники Крама дивилися на неї з погано прихованою заздрістю. [11, 30] Чується звучання класиного вальсу, мрійливого, чуттєвого та живого. Бадьорості та швидкості твір завдячує темпу *Allegretto*. Кожному кружлянню відповідає мелодична фраза, а хроматична гама або ж трель ніби наживо передає рух небесно-блакитної мантиї у русі танцю. (Рівень складності – V клас).

Та ось мандри у казковому Хогвартсі підійшли до завершення.

Цінним педагогічним скарбом є програмні п'єси. Вони зацікавлюють дітей своїм сюжетом, адже йдуть паралельно зі сторінкам світового бестселеру Джоан Катлінг Роулінг «Гаррі Поттер». А добірка творів являє собою різнобарвну галерею образів та характерів. Важливим є і те, що виконавець за власним бажанням обирає темп, динаміку, штрихи, що слугує цікавою альтернативою звучання та дозволяє не втратити інтерес до твору тим дітям, котрим не під силу технічне виконання та дотримання вказівок композитора.

Отже, учитель і учень мають можливість індивідуалізувати кожен із запропонованих творів. Ремарки автора «Починається урок перетворення...», «І сніться Буклі кришталеві сні...», «Труба кличе до подвигів», що ми спостерігаємо у творах, зміна темпів спонукають до дії нашу фантазію допомагають намалювати в уяві поступову картину подій та внутрішній емоційний настрій героїв. Включення та використання фортепіанного альбому в навчальній програмі учбових закладів різних рівнів допоможе поглибити пізнавально-виховний процес музично-естетичного виховання здобувачів освіти.

Наступною особистістю для розгляду життя та творчості в нашій роботі представляється педагог, композитор і просто гарна людина – Любов Карпенко. Зважаючи на відсутність інформації в просторах інтернету щодо віх життя та творчого доробку – постать Любові Віталіївни залишається невідкритою та невідомою, на що ми і звернемо увагу в дослідженні.

2.2. Оспівування рідного міста у дитячій збірці музичних п'єс Л. Карпенко «Сумський сувенір»

Народилася Любов Карпенко 25 січня 1951 року. Тобто в 2021 році відсвяткувала своє 70-річчя. Із спогадів дитинства: дівчинку знайомила та прививала любов до музики її бабуся. Але юна учениця відмовлялась від занять та всіляко чинила супротив цьому. У віці 14-ти років за бажанням сім'ї, але проти свого, Любов Віталіївна опиняється на вступних іспитах музичної школи в клас викладача Танфелевої М. Л. Вердикт був такий: оцінки відмінні але набір дійтей в учнівський ряди сформовай. Все ж через короткий проміжок часу дівчинка починає свій шлях в ДМШ №1.

Через 3 роки після закінчення закладу початкової мистецької освіти має намір вступати до Сумського музичного училища. Невдала спроба послугувала посиленням заняттям, що, нажаль, призвело до перегравання рук. Маючи стійкий характер та залізну силу волі Любов Віталіївна наступного року знову йшла на вступні іспити (на цей раз вже вдалі), навіть із перебинтованими руками. Будучи студенткою Карпенко відмічає свої успіхи тільки стосовно теоретичних дисциплін, що вважалися фаховим щодо її відділу. Тільки на 3-му курсі після подорожі в санаторій для покращення стану здоров'я Любов Віталіївна починає закривати всі предмети на відмінно. Випускається дипломом з відзнакою та вступає до Харківського інституту мистецтв (нині консерваторія) на заочне відділення. Це пояснюється бажанням поберегти здоров'я.

Після закінчення навчання консерваторії з відзнакою розпочинає новий етап, а саме – викладацької діяльності. Освідченість, любов до дітей, приємна зовнішність та відкрита душа композиторки стали ключом до сердець її учнів. Як зізнається сама Любов Віталіївна: «Робота в школі дуже подобається. Все життя я прозаймалася тим, чим хотіла». А також багаточисленна кількість диплом, грамот її учнів тільки підтверджують той факт, що Карпенко змогла самореалізуватися та знайти себе в педагогіці та композиторстві. Зараз вона продовжує працювати у ДМШ 2

викладаючи предмет «композиція». Маємо відмітити інформацію, що 5 років Любов Віталіївна працювала ще й на посаді завуча.

Творча спадщина композиторки налічує п'єси, етюд, сонати та ансамблеві твори. Найвідоміші: збірка музичних п'єс «Сумський сувенір», збірник «Маленькі етюд» для молодших класів ДМШ, збірник «Улюблені мелодії» (у тому числі із саундтреків), збірник «Граємо разом» (ансамблі) та інші.

Обрана нами для дослідження збірка п'єс для фортепіано «Сумський сувенір» (*Додаток Г*) продовжує пошуки автора стосовно поповнення навчального репертуару. Збірка складається з 19 мініатюр для сольного виконання та одного ансамблю в чотири руки. Для учнів дитячих музичних шкіл та шкіл мистецтв [28, с. 48]. П'єси нескладні, ліричні або танцювальні за характером. Інтонації та ритми сучасної естрадної музики подані в досить простому, легкому варіанті (винятком є п'єса «Чарівна незнайомка», яка вимагає більш технічної манери гри). Зміст та характер п'єс близький та зрозумілий учням: «Юна фея», «Веселі баламути», «Танок жабенят» та інші [28, с. 48]. Композиторка на своєму прикладі показує, що будь який учень може створювати музику за своїм смаком, якщо він має необхідні знання й ніщо не заважає йому сконцентруватись на своєму внутрішньому музичному ідеалі. Цікавим є те, що Любов Віталіївна при вивченні п'єс не радить зосереджуватись лише їх програвання. Вона пропонує дітям малювати ілюстрації до творів. Це допомагає учням розкритися, розкрити творчий потенціал, проникнути в образність твору.

Колега Л. В. Карпенко по роботі, викладач ДМШ № 2 Ободяк Н. А. зі смаком та майстерністю виконала художнє оформлення альбому. Закохана в рідне місто, вона відобразила на своїх малюнках прекрасні куточки Сум [28, с. 4].

Збірник п'єс для фортепіано «Сумський сувенір» був виданий у 2003 році видавництвом ГАРККіІ (м. Київ, 48 стр.).

Музичним епіграфом збірки є «Пісня про рідне місто». Всім нам знайоме відчуття домашнього затишку. І це стосується не тільки дому та людей в ньому, а й

батьківщини. Немає милішого серцю місця аніж те, в якому ми зросли. Адже скільки спогадів пов'язано з ним? Твір надзвичайно зворушливий, натхненний. За вказівкою автора виконується в русі, що чудово показує деяке переживання, трепет. Фактура партії правої руки представлена чіткою мелодичною лінією яка звучить двухголосно (через терцію) на приспіві. Партія лівої руки нагадує по жанровості – вальс, та грається бас – акорд (неповний). До твору ми бачимо слова викладені в 2 куплетах.

Звукообразжальний характер відтворений у п'єсі «Танець жабенят». Вона має просту двох частинну форму котра допомагає нам умовно поділити твір і вибудували уявну сюжетну лінію. Період (8 тактів) ілюструють одне жабеня котре поспішає (темп *Allegro moderato*) до своїх друзів. У другій же частині ми спостерігаємо збаччення фактури та дисонанси в аккордах, що імітують веселий квакіт жабенят у рухливому, бадьорому танці.

На протиставлення попередній п'єсі бачимо сумний, ліричний твір під назвою – «Ксенія», присвячений одній зі своїх учениць. Партія лівої руки проведена тріолями. Натомість в правій руці можемо бачити одноголосну мелодію. З чого робимо висновок про подібність фактури твору до пісенної. Незважаючи на сумний, журливий ре мінор в творі все ж з'являються «промінці» ре мажору, фа мажору та соль мажору.

Риси танцювальності прослідковуються у наступній програмній п'єсі під назвою «Жартівливі зайчєнята». Впровадження пунктирного ритму та швидкого темпу *Allegretto* надають твору особливого шарму та звукообразжальності прудких, допитливих та веселих зайчєнят. Фактура являє собою яскраву мелодичну лінію на фоні «бас-акорду» (або неповного акорду).

Ще одним твором, котрий композиторка присвячує своїм учням – «Анастасія». Надзвичайно чуттєва та лірична за своїм характером. Виконується *Animato* та дещо з рухом, для допомоги в охопленні низхідних фразувань. Як і п'єса «Ксенія» написана у ре мінорі. Партія лівої руки проходить синкоповано.

Засніжені вулиці, домашній затишок з прикрашеною ялинкою та колом найрідніших людей демонструє настурний твір «Новорічний вечір». Фон – гармонічна фігурація, викладена шістнадцятими тривалостями передає захват, передчуття події, деяку нетерплячість. Ще як один з варіантів його можна розцінювати як снігопад, та радість яку він дарує у передвір'ї свята. Трапляються моменти поліритмії. Чергування кварт в діапазоні другої октави, також у викладенні шістнадцятих тривалостей, символізують сяяння та переливи новорічних іграшок та гірлянд, що є прикрасою ялинки. Царина казковості, щастя та надій на краще.

Наступною програмною п'єсою стає «В стилі ретро». Умовно твір можна поділити на дві частини (це стосується партії лівої руки). Перша – бас-неповний акорд ритмічно рівно, другий – *basso ostinato* зі зміною ритму. Звучить у соль мінорі, таємниче, загадково. Мелодича лінія спкійна за характером але напрочуд рель'єфна.

Наступна п'єса «Веселі баламути» оформлена в джазовій стилістиці, та нагадує собою регтайм. Висхідні ходи четвертними тривалостями перегукуються з пунктирною мелодію. Твір виконується в помірному темпі, зручний в аплікатурному відношенні, компактний. П'єса одна із найбільш популярних в обіході виконання дітьми.

Поступове розгортання фактури, зміна тональностей та непростих для свідомлення розмірів проглядається у п'єсі «Малюк за роялем». Супровід дещо нагадує вальсовий. Чергування розмірів $5/8$ – $6/8$ та акордова фактура середнього розділу має елементи імпровізаційності та пояснює захват, радість малюка при грі на роялі. Вказівка автора *Capriccioso* чудово демострує особистість дитини, такої невгамонної, примхливої та зацікавленої звуками царства музики.

Єдиний ансамблевий твір зі збірки «Танець Бармалейчиків». Бармалей, як відомо – пірат, злий розбійник, персонаж мультфільму «Доктор Айболіт». Прекрасний ансамбль для учнів молодших класів. Казковий, таємничий, контрастний, демонструючий пригоди Бармалейчиків. Темп *Allegro con fuoco* додає

завзятості, та допомагає у вибудові довгих мелодичних ліній. А пунктирний ритм – елементів імпровізованості, джазовості.

Представником танцювального жанру є твір «Вальс». За характером світлий, ліричний, джазово стилістичний. Супровід стандартний для вальсу – бас-акорд, а партія правої руки ускладнена тріолями та пунктирним ритмом. Більша частина твору проходить мелодично у другій октаві, що надає твору казковості.

Пісенну тематику кохання відображає «Романс». На фоні гармонічної фігурації восьмими тривалостями висхідним та низхідним рухом проходить мелодична лінія в межах другої октави. Характер ліричний, дещо журливий за рахунок ля мінору. Виконується в русі. Партія лівої руки уособлює природне дихання.

Продовжує танцювальну лінію жанру запальне та натхненне «Танго». Твір поділений на дві тональності: розпочинається у соль мінорі, а завершується в соль мажорі. Друга частина має приклади знайомства з поліритмією.

В джазовій стилістиці та написана наступна п'єса «Хризантема». Аналогічно попередній п'єсі є поділ міноро-мажору в межах паралельних тональностей, а також елементи поліритмії. Багате співзвучя гармонії та синкопована низхідна мелодія немов ввимальовує тендітні, напрочуд об'ємні, розкішні пелюстки хризантеми.

Ще одним представником джазу є «Блюз на березі моря». Твір спокійний, світлий, мажорний Басовий хід I-IV-V-IV котрий постійно повторюється імітуючи морський прибій. Іноді можемо спостерігати підголоски в мелодії.

Надвичайно лірична та вальсообразно звучить наступна п'єса «Водяна лілія». Проведення мелодії в другій октаві надає «лілії» тендітності, легкості, майже невагомості. Розкладені акорди партії лівою руки показують коливання, спричинені течією річки. Твір надзвичайно світлий, проникливий, чуттєвий.

Продовжує танцювальну жанровість «Полька» (від слова чеськ. půlka, що означає «половина») — парний, також бальний танець чеського походження, з музичним розміром — 2/4 [22]. Твір швидкий, рухливий. За вказівкою автора виконання повинне бути легке та стакатне(щодо партії лівої руки).

Атмосферу казковості демонструє «Юна фея». Чергування терцієвого та квінтового тону в розкладених акордах супроводу ілюструє швидкі змахи маленьких крилець феї. Мелодична лінія витончена, гаціозна. Остання частина контрастує введенням шістнадцятих тривалостей.

П'єса моторного характеру «Чарівна незнайомка». Переливи восьмих, а згодом шістнадцятих тривалостей та синкопований супровід додають звучанню зацікавленості, казковості, незвичності. Розпочинається невеличким вступом *andantino*, неначе інтригуючи особистістю прекрасної незнайомки. А згодом основна частина проходить в темпі *con moto*.

Заключний твір циклу «Присвята». Найскладній зпоміж інших у виконавському плані. Не часто зустрічаємий розмір – 12/8. Викладення представлене тріолями і у вигляді розкладених ламаних акордів. В партії правої руки інколи з'являється другий голос довшими тривалостями. Скачки в лівій руці вимагають доброї координації рухів. Твір ліричний, натхненний, рухливий, наповнений емоційними переживаннями.

Всі твори збірки програмні, зручні в охопленні так як являють за обсягом 1-2 сторінки. Перелік назв спонукають до задіяння фантазії та вигадкування сюжетної лінії, що всіляко розвивають образне мислення, допомагають зрозуміти характер, на свій розсуд зробити динамічні відмінки та інше. Твори пронизані пунктирним ритмом, синкопами, що можливо будуть викликати у виконавців деякі труднощі.

Завершальним розглядом нашої роботи стає відома Сумщині та Чернігівщині людина, котра всяко збагачує педагогічний репертур (для фортепіано, бандури), живе та творить для дітей – Руслана Лісова. Наш вибір для дослідження базується її «Ліричного альбому для фортепіано» який пронизаний емоційністю, душевними переживаннями та надзвичайною палітрою жанрів, образів.

2.3. Джазові настрої у «Ліричному альбомі для фортепіано» Р. В. Лісової.

Руслана Віталіївна Лісова – композитор, педагог, співачка, акторка народного драматичного театру, керівник і учасниця вокального тріо «Лілея», лауреат Всеукраїнських і Міжнародних конкурсів фортепіано в Чернігівській музичній школі.

З дитинства батьки знайомили її, навчали та прививали любов до музики. Шлях освіти майбутньої композиторки пройшов через дитячу музичну школу (по класу бандури та фортепіано), Калузьке музичне училище (по класу фортепіано), Київський національний університет культури і мистецтва (клас визнаного композитора, піаніста джазової музики, професора В. Полянського).

Працювала в самодіяльному драматичному театрі районного будинку культури (м. Охтирка) акторкою, та деякий час режисером з можливістю ставити вистави та писати до них свою музику. Також в дитячому реабілітаційному центрі для дітей-інвалідів, де завдяки їй був створений дитячий театр (також Руслана Віталіївна писала до вистав авторську музику). Важливим етапом життя був період роботи в Охтирській дитячій школі, де Лісова працювала викладачем по класу фортепіано з обов'язками концертмейстера, а згодом і по класу композиції.

Першими композиторськими спробами були: написання музики під вірші, муз.супровід для дитячого мюзиклю «Білосніжка і веселі гноми», твори для бандури (присвячені сину).

Інструментальні твори для фортепіано Руслани Лісової увійшли до обов'язкової програми конкурсу юних музикантів імені Ксенії Резнікової-Булгакової (видатна охтирчанка, засновниця музичної освіти у місті Охтирка).

Руслана Віталіївна активний учасник Всеукраїнських та Міжнародних конференцій та фестивалей, член Сумського обласного об'єднання Національної Всеукраїнської музичної спілки кобзарів та обласного об'єднання Національної всеукраїнської музичної спілки.

Також відзначилась у концертній діяльності як ведуча, концертмейстер, співачка, учасниця та керівник вокального народного ансамблю «Лілея», інструментальний виконавець.

Твори Руслани Лісової різножанрові: українські романси на вірші сучасних авторів, дитячі пісні, твори для вокальних ансамблів, хорів та солістів, естрадні пісні для тріо та солістів, інструментальні твори для фортепіано, бандури та інструментальних ансамблів.

Найбільш відомі твори композиторки є: збірник п'єс «Ліричний альбом для фортепіано», твори «Ноктюрн», «Зустріч», «Відверто» для бандури та фортепіано, «Карпатські візерунки для двох бандур та флейти, «Сумна мелодія» для скрипки ксилофона та двох бандур.

Обраний нами «Ліричний альбом для фортепіано» (*Додаток Д*) викликає значний інтерес в педагогічному та виконавському планах. Збірник вийшов друком відносно нещодавно у 2019 році (м. Чернігів) та продовжує набирати популярність.

Всі твори збірки – програмні, доповнені епіграфами та ілюстраціями. Все це допомагає краще зрозуміти та розкрити зміст твору, його головні ідеї, атмосферу. Цікавим фактом є те, що взяті ілюстрації належать двом викладачам по класу фортепіано. О. В. Морозовій – колезі з Охтирської ДМШ ім. П. С. Білинника, де 27 років працювала Р. Лісова. Саме цьому періоду життя Руслана Віталіївна відводить своє становлення як викладача та композитора. Та викладачеві Лісової – Г. В. Струковій (залишивши пам'ять про неї таким чином), віддаючи глибоку шану і вдячність за її працю.

Збірка має свої навчально – педагогічні пріоритети:

1. системність і чітка послідовність різних навчально-методичних вимог, які стоять перед учнем та перед цого педагогом;
2. формування програми поетапного нарощення виконавських можливостей учня;
3. становлення фортепіанної техніки, що передбачає кілька етапів:
 - а) поступове ускладнення змісту та форми фортепіанних п'єс;

б) формування в учня відчуття об'єму фортепіанної фактури (октави, акорди в широкому розташуванні тощо);

в) тонке поєднання терцових, секстових проведень у правій руці зрізноманітною метроритмічною організацією у лівій руці;

4. Формування ансамблевого музичного мислення та виконавської культури [13].

Умовно її можна поділити на 4 розділи: 1-й – твори для молодших класів, 2-й – для середніх, де відбувається знайомство з різними жанрами фортепіанної музики, стилями (цей розділ несе в собі пізнавальний і розвиваючий характер), 3-й – це саме ліричні твори для старших класів кантиленного характеру, 4-й – ансамблі.

Перші 4 твори написані в джазовій стилізації. Це п'єси-мініатюри, викладені у простій 3-х частинній формі та мають характеристику «подія» (твори «Пригода», «Перше побачення»), «емоційний стан» («Веселий настрій») та «спостереження» («Коли бурульки тануть»). Особливого шарму цим творам надають пунктирний ритм, синкопування, нетрадиційні прийоми гри, синористика, плескання в долоні та кластери.

Другий розділ (для середніх класів). Ці шість творів несуть собою пізнавальні/практичні завдання та представлені такими жанрами як танець, пісня і навіть марш у вигляді польки. Танці різних епох, стилів (вальс, регтайм). Польку можна сприймати як швидкий марш, як танець. Також цей розділ містить етюд і п'єси кантиленного характеру.

Третій розділ (для старших класів). Це ліричні твори кантиленного характеру епохи романтизму (в основному). Також можемо знайти різножанровість: ноктюрн, елегія, романс та ін. По назвах розуміємо, що емоційний стан передають «Вогники твоїх очей», «Повернення», «Елегія». Спостереження – «Ескіз». А інші твори - це дія. Ці п'єси потребують вже деяких умінь та навичок. Особливу увагу звернути на можливу складність виконання довгих фраз, ззатактових побудовань.

Четвертий розділ представляє ансамблеві твори. Відомі своїми перекладами та виконання колективами та навіть оркестрами.

Виконує роль вступу до альбома та розпочинає розділ «подій» твір – «Пригода». Показує радість, схвилюваність, нетерплячість двох друзів, що вирушили в невелику подорож. Допомогає створити цей характер темп (Moderato) та тональність (C-dur). Рельєф мелодичної лінії зображує настрій, а басові ходи на staccato - рішучі кроки, стрибки. Зустрічаються перешкоди у вигляді пауз, долаючи котрі маленькі мандрівники розуміють, що зможуть все назустріч поклику душі.

Демонструє характеристику «емоційний стан» твір – «Веселий настрій». Відбувається показ піднесеного настрою: безтурботного, радісного, жвавого, грайливого. Джазова стилістика прикрашає твір пунктирним ритмом, елементами імпровізації. На нашу думку це вже більш складний твір в технічному та ритмічному плані оскільки зустрічаються тріолі та glissando.

Яскравий представник розділу «подій» песа – «Коли бурульки тануть». Твір має звукозображальний характер. Перша та третя частини бадьорі, мажорні, в швидкому темпі, відтворюють щебетання пташок корті ніжаться під теплими промінням зимового дня. А також гілля горобини на якому виблискують бурульки, мов прикраси. Характер змінюється в середній частині та демонструється мінором з низхідними інтонаціями, що символізує сум за зимовою казкою. Модуляція головного мотиву піднімається вгору та затверджує прихід весни в основній тональності. Відбувається плескання в долоні та кластер, немов падіння бурульок.

Один з улюблених творів композиторки – «Перше побачення». Кожна нота наповнена змістом. Твір має свою драматургію, котра вдало описана фактурою. Партії правої та лівої рук – це образи дівчини та хлопця на першому побаченні. Спочатку це крокування. Хода хлопчика повільна, дещо скута, сором'язлива. Дівчинки ж навпаки – легка, на 3-тю слабку долю, наче не встигаючи за компаньйоном. Немов поспішає за його великими кроками. Мінор та багато пауз в творі показують напруженість діалогу, мовчання. Інколи, переборовши сором'язливість діалог все ж відбувається. Середня частина в F-dur показує більш вільне спілкування між собою. З'являються короткі інтонації, мотиви, з затакту на

першу долю – стійкі твердження. В 24 такті бачимо невеличкий конфлікт у співпадинні мотивів. Третя частина – закріплення стійкого дівочого характеру подвійними нотами, і після – запереченням хлопчика. Їхні дороги остаточно розійшлися. Це показано в розведеннях фактури по різних регістрах.

Досить парадоксальна назва для жанру етюдую можемо спостерігати у наступному номері альбому – «Вальс для сексти» епізод 6 (Етюд). На нашу думку твір зображує пізню осінь: короткі дні, сонце котре дедалі рідше показується з-за хмар, меланхолію, прохолодний вітер, картину де природа готується активно до зими. А також людину, яка під впливом пейзажу за вікном згадує фрагменти свого життя які залишили відпечаток в серці. Музика чуттєва, лірична, сумна (незважаючи на фа мажорні, мі мажорні побудови). Фактура викладена секстами, що відповідає назві твору. Низхідний пассаж на три такти з динамічним підйомом ілюструє картину першого снігу, стрімкого та кружляючого.

Стиль регтайму прослідковується в творі – «Небезпечна подорож». П'єса весела, швидка, невимушена. Написана в ждазовій стилістиці. Чіткий, рівномірно акцентований маршовий ритм четвертними нотами у супроводі протиставлений гостро синкопованій мелодії, де чергуються окремі ноти з акордами, що мають вдвічі коротшу тривалість (восьмі ноти) [23]. Чудово доповнює образність малюнок (Мишеня з віолочеллю дочекалось поки кіт задрімав та обережно грає на вусах смичком мов на струнах).

Досить інтригуючу назву має наступний твір - «Варто спробувати». Характер жвавий, енергійний, рухливий, життєрадісний. Середній розділ контрастує по темпу та ліричному, спокійному характеру. Для виконання потребує вже певних вмінь та навичок оскільки містить глісандо, подвійні ноти, скачки та досить швидкий темп. Це несе аналогію і до життєвих подій, коли ми відмовляємося від чогось задалегіть побоюючись невдачі. Перелічені складнощі немов перегукуються з назвою твору і несуть гасло «Нехай помилки не лякають вас! В них

– Досвід, щодо мрій торує шлях. Відмовитись, втекти, забити цвях? Чи скуштувати, як воно? Хоч раз!» [13, с. 11].

Характеристику «події» зображає – «Останній зимовий вальс». Твір кантиленного характеру, споглядальний, світлий, чуттєвий та ліричний. Але звучить у пошвавленому темпі (*Allegretto*) імітуючи снігопад. Після довгого періоду холодних вітрів, хуртовин, сонячних морозних днів та вистилаючого все навкруги білого килиму снігу приходить пора пробудження весни. Така вона довгоочікувана та бажана. З небажанням поступатись - зима наостанок дарує весні прощальний вальс сніжинок.

Яскравим прикладом танцювального жанру польки – «Під дощем». Танцювальний жанр – полька, 3-х частинна форма. Твір насичений не тільки образністю але й технічними складнощами. Середня частина складається з моменту побудови семи секвенцій які символізують веселку та всі її кольори. Також кроки дітей по калюжах дуже гарно відображається в октавних ходах партії правої руки. На цей елемент фактури потрібно звернути увагу, оскільки він може являти неабияку складність для виконання учнями. В партії лівої руки відбуваються аналогічні кроки але квінтові. Ну і остання частина звучить у паралельному мажорі символізуючи сліпий дощик і кінець історії яскравим сонечком.

Демонструє характеристику «емоційний стан» песа – «Спогади». Така ніжна, чуттєва, зворушлива. В ній ми можемо спостерігати фрагменти кантиленності. Хвилеподібні ходи то на підйом то на спад символізують емоційну напругу – спогади. Вони як тепла ковдра, як кадри з кіно нашого життя. Огортають та повертають в той момент, для кожного свій, індивідуальний та особливий. Твір нестійкий в темпоритмі, що вдало підкреслює стани емоційного піднесення та заспокоєння. Середній розділ несе в собі зміну фактури та темпу, пульсацію акордів імітуючи серцебиття.

Характеристика «дії» представляється у творі – «Присвта». По своєму художньому образу та рівню складості підходить в опануванні для дітей старших

класів. В основі закладена тема кохання. Ми маємо на думці, що це може бути навіть перше кохання. Вступ пронизаний висхідним мотивом немов символізуючи «метелики в животі» та емоційне піднесення. Твір надзвичайно чуттєвий, світлий, мажорний, ліричний. У фактурі наявні арпеджіо, подвійні ноти (двохголосся в партії правої руки). Максимально заглиблює в образність літературний текст: «В чужих обличчях знову бачу Вас, і образ Ваш морозом по вікні. До миті віддаю всі ночі й дні, щоб жило все над чим не власний час» [13, с. 19].

Демонструє «спостереження» наступний твір. «Ескіз» - це підготовчий нарис, що фіксує задум художнього витвору чи окремої його частини в найхарактерніших рисах [10]. Він завжди формується після натхненної ідеї створити витвір мистецтва. Настрій твору уособлює це. Швидкими нарисами композиторка формує кантилену, таку замріяну, ніжну, піднесену. Динамічний план не виходить за рамки мецо форте, а фрази – довгі та рельєфні неначе це малюнок олівцем (спокійний і без зайвого натиску). Поодинокі ноти в лівій руці можемо трактувати як переноси руки, зміну її позиції. Чудовим доповненням можемо бачити ескіз малюнку на останній сторінці твору.

Піднесений емоційний стан спостерігаємо у наступному творі – «Вогники твоїх очей». Він насичений складним ритмом: синкопи, стрибки, обірвана мелодія, паузи. Використовується естрадно-джазова стилістика. Партія лівої руки досить складна і потребує проробки окремо. Потрібна гарна координація рук, їх взаємодія. Корисна гра в ансамблі з викладачем. Для кращого розуміння ритмічної схеми можемо накласти на неї назву нашого твору. Тоді учню простіше буде відчути та зрозуміти синкопу.

Продовжує лінію характеристики «емоційного стану» наступний твір – «Перше кохання». Хроматичні низхідні ходи асоціюють із зітханням, трепетом, «метеликами в животі». Звичайно назва та характер твору передають емоційний стан саме закоханої людини, її хвилювання, переживання. «Пелюстками

передчуттів душа повниться, й тремтить легенько листям квіти на вітру. Незнане й незбагненне зародиться в собі відкривши істину просту» [13, с. 28].

Ще одним представником «емоційного стану» є – «Повернення». Звуки мінору звучать у вихорі смутку, спогадів, думок. Місця нагадують той час, після якого ми змінились. Адже складно повертатися туди, де були оманливо щасливими. Твір яскравий представник уявного розділу – емоційний стан. Середній частині твору притаманна кантиленність, та побудова довгих фраз.

На противагу смутку попердїй п'єсі постає твір «Тобі», що уособлює тільки найкраще: світлість, мрійливість, наповненість душевним теплом та затишком. Короткі мелодичні фрази немов на крилах підхоплюються висхідними арпеджійованими ходами. Фактурне розширення та зміну на мінорний спостерігаємо в середньому розділі. В ньому ж наявні риси кантиленності. П'єса надзвичайно чуттєва та натхнення, що не залишить увагою жодного.

Контрастує наступна п'єса з розряду «емоційного стану» - «Ноктюрн». В перекладі з фр. nocturne — «нічний» [19]. Стан страждання, знедоленості, скорботи, плачу. Мелодична лінія виразна, наспівна. Бас вирізняється цілими тривалостями на фоні яких пульсують то розкладені інтервали, то септакорди. І це досить складна задача партії лівої руки, що базується на дослуховуванні довгих нот та скачках.

Чуттєву та ліричну кантилену демонструє «Елегія». «Ти в моїх думках» - саме так звучить назва цьому дійству. Твір і справді дуже проникливий, емоційно наповнений. Динаміка, пульсація середніх голосів та мінорний лад сумлінно допомагають створити тривогу, душевні пориви, скорботу. Стримує «потік» думок темп Moderato, але середній розділ диктує Più mosso.

Характеристика «дії» представляється у наступному творі - «Діалог». При розгляді даної п'єси ми звернули увагу на танцювльність та схожість рис музики подібно до танцю - танго. Вступ контрастує з основною частиною, звучить доволі напружено, рішуче, мінорно. Джерела зазначають: Танго зчинило революцію в народному танці, створивши чуттєвий танок, в якому партнери обіймають одне

одного, виражаючи глибокий емоційний зв'язок [29]. Не можемо оминати той факт, що видкий темп та складний ритм може стати неабиякою перепоню для виконавця.

Останнім твором альбому для сольного виконання стає «Романс» під назвою «Збережи любов». На нашу думку – це один із найважчих творів у плані виконавської майстерності. Адже фактура варіюється від простої мелодичної лінії до викладу подвійними нотами, акордами та октавами. Технічні пасажі з переносами рук створюють неабияку задачу у координації та пофразовому охопленні.

Заключним розділом виступають ансамблеві твори в 4 руки, такі як: «Разом веселіше», «Відверто», «Забута мелодія». На просторах інтернету наявні переклад цих творів для бандури (як ансамблю, так і соло). Повинні віддати належне Руслані Лісовій, що впровадження ансамблевої гри в «Ліричний альбом» досить цікаве рішення. Адже ансамблеве музикування створює максимально сприятливі умови для кристалізації музично-інтелектуальних якостей учня, дозволяє з перших кроків навчання включати дітей в творче середовище, посилює пізнавальну функцію, вимагає максимальної зосередженості, швидкого реагування, активного слухання гри партнера, що створює умови для підсвідомого слухового аналізу змісту музики, сприяє розвитку музичного мислення, поширює світогляд учня, формує досвід колективної творчості, допомагає емоційній чуйності та сценічній розкутості [34]. Ансамблеві твори Р. Лісової надзвичайно мелодійні, емоційно наповнені, цікаві для вивчення.

«Ліричний альбом для фортепіано» Руслани Лісової призначений в основному для учнів середніх та старших класів закладів мистецької освіти усіх рівнів та форм власності. Музичний матеріал ознайомлює учнів з різними жанрами та стилями фортепіанної музики, в тому числі й джазової. Особливістю збірки є використання віршів Дмитра Олексенка та малюнків Оксани Морозової, які супроводжують твори і сприяють поглибленому розумінню змісту й характеру

музично-виконавського втілення, стимулюють розвиток образного мислення дітей та зумовлюють розширення дитячого учбового репертуару [13].

Висновки до II розділу

Розділ фортепіанних циклів для дітей композиторів Сумщини відкриває ім'я Галини Миколаївни Ілларіонової. Цінним педагогічним скарбом є програмні п'єси. Вони зацікавлюють дітей своїм сюжетом, адже йдуть паралельно зі сторінкам світового бестселеру Джоан Катлінг Роулінг «Гаррі Поттер». А добірка творів являє собою рознобарвну галерею образів та характерів. Важливим є і те, що виконавець за власним бажанням обирає темп, динаміку, штрихи, що слугує цікавою альтернативою звучання та дозволяє не втратити інтерес до твору тим дітям, котрим не під силу технічне виконання та дотримання вказівок композитора.

Наступною особистістю для розгляду життя та творчості в нашій роботі стала Любов Карпенко. Її збірка «Сумський сувенір» містить нескладні, програмні, ліричні або танцювальні за характером твори, а інтонації та ритми сучасної естрадної музики подані в досить простому, легкому варіанті. Також твори зручні в охопленні та цікаві серед назв, спонукають до задіяння фантазії та вигадкування сюжетної лінії, що всіляко розвивають образне мислення, допомагають зрозуміти характер, на свій розсуд зробити динамічні відмінки та інше.

Завершальним розглядом нашої роботи стає відома Сумщині та Чернігівщині людина, котра всяко збагачує педагогічний репертур (для фортепіано, бандури) – Руслана Лісова. Наш вибір для дослідження базується на її «Ліричного альбому для фортепіано» який пронизаний емоційністю, душевними переживаннями та надзвичайною палітрою жанрів, образів. Музичний матеріал ознайомлює учнів з різними жанрами та стилями фортепіанної музики, в тому числі й джазової.

III. ВИСНОВКИ

1. В ході дослідження було проаналізовано процеси створення дитячої музики крізь шлях становлення фортепіано як універсального інструменту. Формування культури фортепіано було на основі художніх та практичних суспільних потреб, тенденція яких – особистість виконавця здатного до багатоголосного відтворення, що є заміною ресурсів ансамблю та оркестру. Шлях проходив з прикладних функцій інструменту до його концертної трансформації. Становлення дитячої музики додало задачі: оформлення художніх творів, що вважалося другорядним; вивчення історії минулої та сучасної культури; долання часових рамок відчутної релігійно-культурної спрямованості; установки жанровості та дидактики; впровадження синтезу течій – психологізму у трактуванні образів + розкриття «об'єктивної» жанровості більшості композиторських методів.

2. В роботі було узагальнено історичні відомості щодо появи та розвитку музики для дітей українських композиторів. А вони беруть свій початок у ХІХ столітті і зумовлені розквітом музичного мистецтва. Ціллю та провідною думкою стає виховання юнацтва на основі народного мистецтва на прикладі творчості М. Лисенка, Я. Степового, Л. Ревуцького, С. Людкевича, В. Барвінський, Б. Яновський, М. Вілінський та Ф. Надененко. Тим самим долаючи проблематику нестачі педагогічного матеріалу яка гостро постає у 20-30-х роках ХХ століття (що пов'язано з відкриттям перших дитячих музичних шкіл). Тоді, єдиний вихід з ситуації для викладачів було перекладання зарубіжних класичних творів Ф. Шуберта, М. Глінки, Й. Брамса та інших. Закономірним у цьому процесі, особливо на ранньому етапі формування національних композиторських шкіл, було бажання перекласти на фортепіано добре відомі з дитинства народні мелодії, звідси велика кількість фольклорних обробок в жанрі фортепіанної мініатюри, які за своїм технічним рівнем найбільше відповідали учнівській аудиторії і тому чудово підходили для педагогічного репертуару.

3. Було досліджено музику дитячих циклів Р. Глієра, С. Борткевича та О. Яковчука. Розглянуті нами цикли таких композиторів як Р. Глієр («Дванадцять дитячих п'єс» ор. 31), О. Яковчук («Білоцерківський альбом»), та С. Борткевич («Маленький мандрівник» ор. 21) є маловідомими. Це пояснюється подіями життя видатних митців, а також відсутністю нотних ресурсів. Мініатюри становлять значну педагогічну вартість та представляють яскраву палітру стилів, жанрів, форми, образів та характерів, які чи не найкраще підходять для сприйняття дітьми. Всіх їх об'єднує невеликий обсяг творів, що стає зручним в охопленні твору при виконанні на концертній сцені. Їх введення та застосування в навчальних програмах учбових закладів різних рівнів може поглибити виховний і пізнавальний процес музично-естетичного виховання дітей та молоді.

4. Було з'ясовано особливості виконання сучасних фортепіанних циклів для дітей Г. Ілларіонової, Л. Карпенко та Р. Лісової. Підбір творів представляє яскраву палітру жанрів, образів та характерів. Музичний матеріал ознайомлює учнів з різними стилями фортепіанної музики, в тому числі й джазової. Серед особливостей виконання циклу «Гарі Потер»: можливість на свій розсуд обрати темп, динамічні відтінки та штрихи; велика кількість зустрічних знаків; акордова фактура; «казковість» кожного твору. «Сумський сувенір» же відрізняється: частими зустрічами пунктирного ритму; інтонаціями та ритмами сучасної естрадної музики які подані в досить простому, легкому варіанті; відсутністю змін динамічних відтінків протягом твору. І в завершення «Ліричний альбом»: формування програми поетапного нарощення виконавських можливостей учня поступове ускладнення змісту та форми фортепіанних п'єс; зміна об'єму фортепіанної фактури (октави, акорди в широкому розташуванні тощо); тонке поєднання терцових, секстових проведень у правій руці зрізноманітною метроритмічною організацією у лівій руці.

IV. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

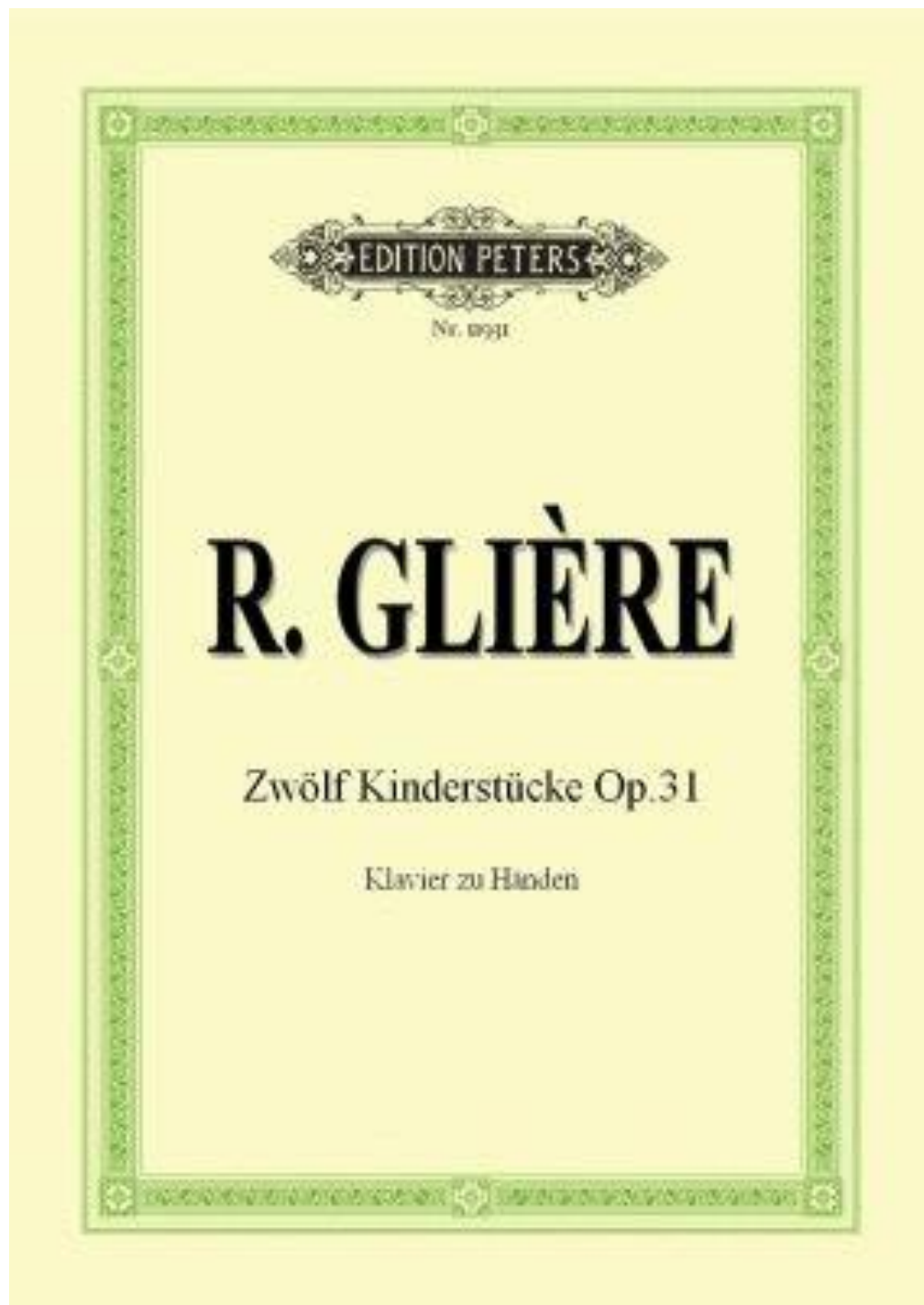
1. Алиев Ю. Б. Детская музыка / Ю. Б. Алиев // Музыкальная энциклопедия : [в 6 т.] / гл. ред. Ю. В. Келдыш. — М., 1974. — Т. 2. — Стб. 204–208.
2. Антоненць О. А., Картава Ю. О. Романтичний етюд у фортепіанному доробку С. Борткевича // Ювілейна палітра 2017: до пам'ятних дат видатних українських музичних діячів і композиторів : зб. статей та матлів всеукр. н.-п. конф. (рудень, 2017). Суми : ФОП Цьома, 2018. С. 43-48.
3. Асафьев Б. В. Русская музыка о детях и для детей // Избр. труды / Б. В. Асафьев. — М. : Музыка, 1955. — Т. 4. — С. 97–108.
4. Баязитова Д. И. Интонационная лексика в содержании произведений детского фортепианного репертуара : дис. ... канд. искусствовед. : 17.00.02 / Баязитова Д. И. — Уфа, 2008. — 308 с.
5. Борткевич С., Маленький мандрівник, збірка п'єс для фортепіано. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://8nota.com.ua/shop/product/bortkevich-s-malenkii-mandrivnik-zbirka-pes-dlia-fortepiano>
6. Букля. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://harrypotter.fandom.com/ru/wiki/Букля>
7. Булкін А. І. Фортепіанний дитячий альбом: шляхи становлення, поетика жанру : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / А. І. Булкін ; Нац. муз. акад. України імені П. І. Чайковського. — К., 2005. — 16 с.
8. Hagan, K. (2014). ФОРТЕПІАННА МУЗИКА ДЛЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ. Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство», (30), 24–31. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.30.2014.159816>
9. Дитячі цикли Сергія Борткевича. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.childrensalbum.ru/kompozitory-detyam-sergej-bortkevich/>

10. Ескіз (живопис). [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%B7_\(%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81\)](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%B7_(%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81))
11. Ілларіонова Г. М. По мотивах твору «Гарі Потер». Дитячий альбом фортепіанних п'єс. – Суми, 2004. – 36 с.
12. Клин В. Українська радянська фортепіанна музика / В. Клин. – К. : Наук. думка, 1980. – 315 с.
13. Лісова Р. Ліричний альбом для фортепіано / Р. Лісова. – Чернігів: ФОП Баликіна С.М., 2019. – 60 с.
14. Мазель Л. А. Вопросы анализа музыки: Сов. комп., 1991. 376 с.
15. Міліч Б. Фортепіанна література українських радянських композиторів для дітей та юнацтва / Борис Міліч. – К. : Держ. вид. обр. мист. і муз. літ. УРСР, 1961. – 104 с.
16. Мінерва МакГонегел. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://harrypotter.fandom.com/ru/wiki/Минерва_Макгонагалл
17. Місіс Норіс. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://harrypotter.fandom.com/ru/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%81_%D0%9D%D0%BE%D1%80%D1%80%D0%B8%D1%81
18. Назайкинський Е. В. Звуковий мир музики / Е. Назайкинський. — М. : Музыка, 1988. — 256 с.
19. Ноктюрн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ноктюрн>
20. Олійник О. Українська фортепіанна музика для дітей / О. Олійник. – К. : Наук. думка, 1979. – 107 с.
21. Пікалова Л. А. Композиторський текст і виконавська інтерпретація сучасного композитора О.М. Яковчука [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/kompozitorskiy-tekst-i-vikonavska-interpretaciya-suchasnogo-kompozitora-o-m-yakovchuka-237751.html>

22. Полька (танець). [Електронний ресурс]. Режим доступу:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Полька_\(танець\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Полька_(танець))
23. Регтайм. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D2%91%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BC>
24. Савшинский С. И. Работа пианиста над музыкальным произведением / С. Савшинский. — М.–Л. : Музыка, 1964. — 188 с.
25. Святочный бал. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
https://harrypotter.fandom.com/ru/wiki/Святочный_бал
26. Сирятський В. О. Модест Мусоргський як реформатор фортепіанного мистецтва : навч. посібник / В. О. Сирятський. — Харків : Факт, 2003. — 144 с.
27. Стасов В. В. Тормозы нового русского искусства / В. В. Стасов // Избр. соч. : в 3 т. — М. : Музыка, 1952. — Т. 2. — С. 569–689.
28. Сумський сувенір: Збірка музичних п'єс / Автор Л.В.Карпенко. — К.: ДАКККіМ, 2003. — 50 с.
29. Танго. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Танго>
30. Тимощук О. Фортепіанні цикли для дітей у творчості українських композиторів: образно-художній аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 “Музичне мистецтво” / О. Є. Тимощук. — Одеса, 2011. — 18 с.
31. Трансфігурація (дисципліна). [Електронний ресурс]. Режим доступу:
[https://harrypotter.fandom.com/ru/wiki/Трансфигурация_\(дисциплина\)](https://harrypotter.fandom.com/ru/wiki/Трансфигурация_(дисциплина))
32. Фрайт О. Фортепіанні альбоми та цикли українських композиторів для дітей: історія і сучасність / О. Фрайт. — Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка, 2010. — 94 с.

- 33.Чередниченко О. В. Фортепіанна творчість С. Борткевича в світлі класико-романтичної традиції.: автореферат дис. ... канд. мист.: спец. 17.00.03 Музичне мистецтво. Харків : ХДУМ імені І.П. Котляревського, 2008. 20 с.
- 34.Юдіна І. А. Ансамблеве музичення та його роль в сучасній музичній освіті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/ansambleve-muzichennya-ta-yogo-rol-v-suchasniy-muzichniy-osviti-216627.html>

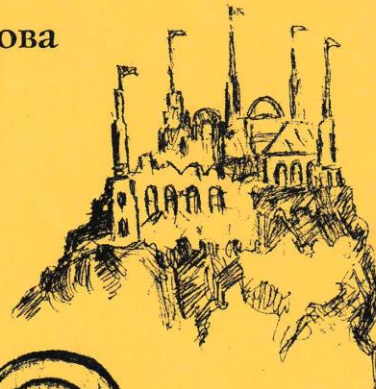
V. ДОДАТКИ

Додаток А

Г.Н. Илларионова

По мотивам произведения

Гарри Поттер

Детский альбом
фортепианных пьес

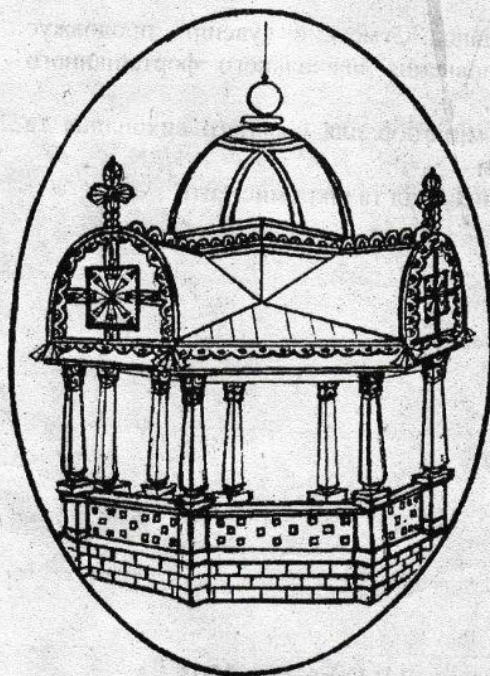

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ЛЮБОВ КАРПЕНКО

СУМСЬКИЙ СУВЕНІР

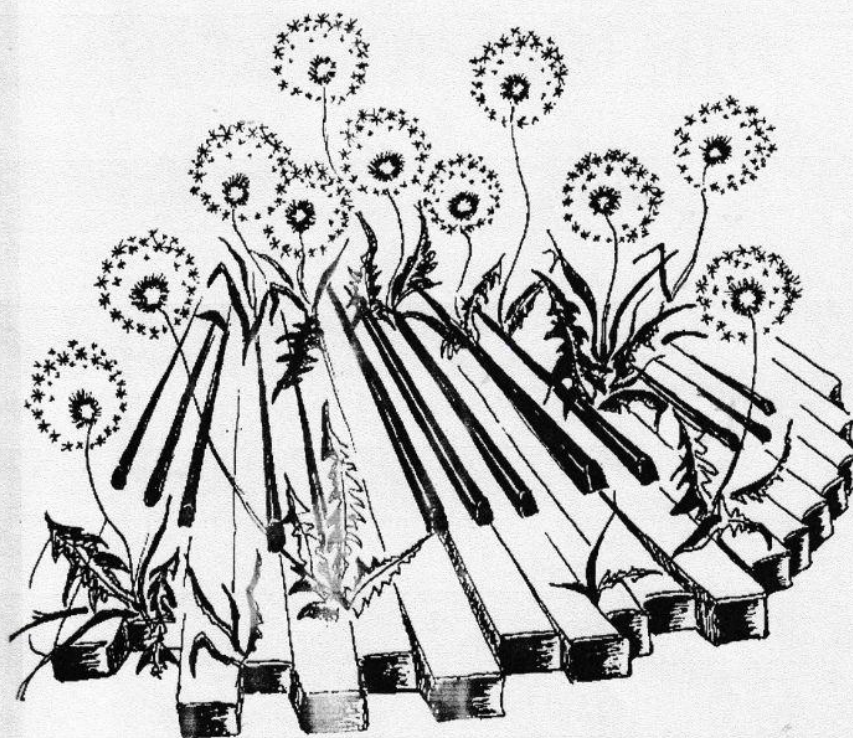
Збірка музичних п'єс

КИЇВ – 2003

Руслана Лісова

*Ліричний альбом
для фортепіано*

Чернівці
2019 рік